

บทที่ ๓

ปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในการศึกษาปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้วิจัยจะศึกษาความหมาย ประเภทของปาฏิหาริย์ ความสำคัญของปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนา ลักษณะของปาฏิหาริย์ วิธีการปฏิบัติเพื่อให้เกิดปาฏิหาริย์และผลการปฏิบัติ ดังนี้

๓.๑ ความหมายปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาเถรวาท

คำว่า “ปาฏิหาริย์” ตามความหมายพจนานุกรมนั้นมีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี ๒ คำ คือ คำว่า “ปาฏิ” และคำว่า “หาริยะ” ซึ่งในแต่ละคำศัพท์จะมีความหมายที่แตกต่างกัน ดังนี้

ปาฏิ หมายถึง การปฏิบัติและคำว่า “ปาฏิ” มีรูปศัพท์เดิมมาจากคำว่า ปฏิบัติ

หาริยะ หมายถึง ปฏิบัติหรือสิ่งที่เป็นอุปสรรคในการดำเนินงาน

ดังนั้น เมื่อนำคำว่า ปาฏิ + หาริยะ จึงหมายถึง การปฏิบัติเพื่อให้อุปสรรคที่ขวางกั้นหมดสิ้นไปหรือการขจัดปัดเป่าให้อุปสรรคหายไป*

ปาฏิหาริย์ หมายถึง การกระทำที่กำจัดหรือทำให้ผู้เป็นปฏิปักษ์สิ้นไปและการทำกิเลสให้สิ้นไป ซึ่งเป็นการกระทำที่มีความอัศจรรย์เกิดขึ้น มีผลเป็นอศจรรย์และปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนามี ๓ ประการ ดังนี้

๑ อิทธิปาฏิหาริย์ หมายถึง ฤทธิ์ที่สามารถแสดงให้เห็นเป็นอศจรรย์ได้ด้วยการใช้ฤทธิ์ที่เกิดจากการใช้พลังทางจิต

๒ อาเทศนาปาฏิหาริย์ หมายถึง การท่ายใจ เป็นผู้รับรู้กระบวนการของจิตมนุษย์หรือสัตว์ สามารถกำหนดรู้จิตของคนอื่นได้อย่างน่าอศจรรย์

๓ อนุศาสนิปาฏิหาริย์ หมายถึง ปาฏิหาริย์ที่เกิดจากการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนอย่างถูกต้อง^๒

---

* พระธรรมไตรโลกาจารย์,พจนานุกรม บาลี-ไทย,พิมพ์ครั้งที่ ๙,(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหา มกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ที่ ๒๒๘.

^๒ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต),พจนานุกรมกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์,พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ที่ ๓๕๖.

และในพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน ยังให้ความหมายปาฏิหาริย์ที่มีความหมายใกล้เคียงกันกับความหมายในทางพระพุทธศาสนา คือ อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นการแสดงฤทธิ์ที่พ้นจากวิสัยของสามัญมนุษย์ได้อย่างอัศจรรย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์เป็นการดักใจคนได้เป็นอย่างดีน่าอัศจรรย์ และอนุสาสนีปาฏิหาริย์เป็นการสั่งสอนเพื่อให้เกิดความอัศจรรย์ใจ^๓

ดังนั้น ปาฏิหาริย์สาม จึงหมายถึง การแสดงฤทธิ์ในลักษณะต่างๆ ตามความต้องการ เช่น นิรมิตกายคนเดียวเป็นหลายคน ทำหลายคนให้เป็นคนเดียว ล่องหน ดำดิน เดินบนน้ำ หรือการสอนให้เห็นความจริงตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าและยังมีความหมายในพระไตรปิฎกคือ

ในทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ปาฏิหาริย์ หมายถึง คุณเครื่องทำให้เกิดความสำเร็จ ๓ ประการ

๑) อิทธิปาฏิหาริย์ หมายถึง การแสดงอิทธิฤทธิ์ทางจิตใจที่สามารถกระทำสิ่งใดก็ได้ตามความมุ่งหมายของจิต เช่น กำบังหายตัว เหาะขึ้นไปในบนอากาศ ซึ่งมีการแสดงอิทธิฤทธิ์ ๒ ลักษณะ คือ “อามิสฤทธิ์ เป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์เพื่อให้มีความสำเร็จในทางวัตถุ และธรรมฤทธิ์ การแสดงฤทธิ์ในทางธรรม ซึ่งเป็นเหตุแห่งความเจริญทางด้านธรรม”^๔

๒) อาเทศนาปาฏิหาริย์ มีความอัศจรรย์ในการทลายจิตใจของบุคคลอื่นได้อย่างแม่นยำ มีความรอบรู้กระบวนการของจิตใจจนสามารถกำหนดลักษณะอาการเล็กๆ รวมถึงความคิดอุปนิสัยและจิตใจของผู้อื่นได้อย่างแม่นยำ

๓) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ เป็นปาฏิหาริย์ที่เกิดจากความจริง ซึ่งเป็นการลงมือปฏิบัติตาม เช่น การปฏิบัติธรรมแล้วสามารถเข้าถึงซึ่งความสำเร็จในหลักธรรมคำสอน สิ่งเหล่านี้จึงเป็นการแสดงปาฏิหาริย์เช่นกัน^๕

ปาฏิหาริย์ทั้ง ๓ ประการนี้พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญอนุสาสนีปาฏิหาริย์ เพราะว่าเป็นหลักธรรมของการประพฤติปฏิบัติได้ด้วยตนเองและสำเร็จด้วยตนเอง

ในทีฆนิกาย ปาฏิกวรรค ปาฏิหาริย์ หมายถึง อภิญญา คือ การแสดงฤทธิ์เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นมี ๖ ประการ^๖ ดังนี้ คือ

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๖๔๔.

^๔ อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๔๐๓/๑๑๗.

^๕ ที.ส. (ไทย) ๘/๓๓๘/๒๖๒.

^๖ ที.ป. (ไทย) ๑๑/๔๓๑/๓๐๗.

๑) อิทธิวิธี หมายถึง วิธีการสำหรับผู้ที่มีความรู้ ทำให้เกิดการแสดงอิทธิฤทธิ์ในลักษณะต่างๆ ได้ตามความต้องการที่ปรารถนา ผู้ที่จะแสดงอิทธิฤทธิ์ได้นั้นจะต้องเป็นบุคคลที่บริสุทธิ์ทางกาย วาจาและจิตใจ เป็นผู้รักษาสัจจะ จึงจะแสดงอิทธิฤทธิ์ได้ตามต้องการ ซึ่งเป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ระดับโลกียะหรือระดับชาวโลกทั่วไป

๒) ทิพพโสต หมายถึง การแสดงอิทธิฤทธิ์ทางหู เป็นบุคคลที่มีหูทิพย์ สามารถที่จะรับฟังเรื่องราวต่างๆ ในระยะไกลได้หรือการพูดคุยกันทางกระแสดิจของพระอรหันต์ ซึ่งเป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ระดับโลกุตตรธรรม

๓) เจโตปริยญาณ หมายถึง ญาณหรือเป็นผู้มีความรู้ ที่สามารถกำหนดรู้จิตของบุคคลอื่นได้อย่างแม่นยำ เหมือนพระพุทธองค์ทราบวารจิตของสัตว์โลกทั้งหลายที่มีวารจิตต่างกันออกไปในลักษณะแตกต่าง ตามแต่กรรมจะเป็นเครื่องกำหนด

๔) ปุพเพนิวาสานุสสติ หมายถึง การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เกี่ยวกับการระลึกชาติได้ของบุคคลที่สามารถทำกิเลสให้สิ้นไป เช่น พระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกของพระองค์ที่ตัดขาดจากกิเลสแล้วจึงจะสามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์นี้ได้

๕) ทิพพจักขุ หมายถึง อิทธิปาฏิหาริย์ทางสายตา เป็นบุคคลที่สามารถมองเห็นอะไรต่างๆ ที่อยู่ไกลได้อย่างชัดเจน เห็นภาพดังกล่าวนั้นเหมือนอยู่ใกล้ๆ

๖) อาสวักขยญาณ หมายถึง เป็นผู้ที่มีความรู้ สามารถทำให้อัสวะทั้งหมดสิ้นไป ซึ่งเป็นการเข้าถึงซึ่งความสุขอันสูงสุดในพระพุทธศาสนาตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

อภิญาทั้ง ๖ ประการที่ได้นำเสนอในเบื้องต้นนี้ ขอแรกเป็นอิทธิฤทธิ์หรืออิทธิปาฏิหาริย์ในระดับโลกียะหรือระดับทั่วไปที่จะสามารถแสดงได้ แต่พระองค์ไม่ทรงให้สาวกของพระองค์แสดง เพราะอาจทำให้เกิดการยึดติดได้ในการแสดงอิทธิฤทธิ์ระดับนี้ ส่วนอิทธิฤทธิ์ที่เริ่มจากข้อสองเป็นต้นไปนั้นเป็นระดับโลกุตตรธรรม พระพุทธองค์ไม่ได้ทรงห้าม

ในสัตตนิคาย สฬายตนวรรค วิชชา ๘ หมายถึง การทำความรู้ให้เกิดอิทธิฤทธิ์หรือการแสดงอิทธิฤทธิ์ให้เกิดความสำเร็จด้วยความรู้ ดังนี้

๑) วิปัสสนาญาณ หมายถึง การพิจารณาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในกองสังขารคือ นามรูปให้เห็นจริงตามกฎของไตรลักษณ์ “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา”^๗ เมื่อพิจารณาเห็นจริงตามกฎไตรลักษณ์แล้ว ก็จะทำให้จิตใจสงบและสามารถแสดงอิทธิฤทธิ์ได้ตามความประสงค์

^๗ ส.สพ.(ไทย) ๑๘/๑/๑.

๒) มโนมยิทธิ หมายถึง ฤทธิ์ที่สำเร็จทางจิตใจ สามารถนิรมิตกายออกจากกายได้หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การเอาจิตจดจ่ออยู่กับสิ่งนั้น เรื่องนั้น เพื่อให้เกิดสมาธิแล้วสิ่งนั้นเรื่องนั้นก็จะสำเร็จไปเอง

๓) อิทธิวิธี หมายถึง วิธีแสดงอิทธิฤทธิ์ให้สำเร็จเหมือนอภิญญา

๔) ทิพพโสต หมายถึง เป็นผู้มืหูทิพย์

๕) เจโตปริยญาณ หมายถึง ผู้ที่สามารถกำหนดใจผู้อื่นได้อย่างแม่นยำ

๖) ปุพเพนิวาสานุสสติ หมายถึง เป็นผู้มือิทธิฤทธิ์ในการระลึกชาติได้

๗) ทิพพจักขุ หมายถึง เป็นผู้มืฤทธิ์ในทางตาทิพย์

๘) อาสวักขยญาณ หมายถึง การทำให้อาสวะหมดสิ้นไปได้^๔

วิชาทั้ง ๘ ประการนี้เป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ได้ด้วยการอาศัยวิชาแสดงจึงจะประสบความสำเร็จในระดับต่างๆ เพราะการจะสำเร็จอิทธิปาฏิหาริย์ตามหลักพุทธศาสนานั้น ส่วนหนึ่งจะต้องอาศัยวิชาความรู้เป็นองค์ประกอบ อีกส่วนหนึ่งก็จะสำเร็จในการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์

ในมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ อากาทรทงสั่งสอนของพระพุทธเจ้ายังเป็นการความหมายของการแสดงอิทธิฤทธิ์ ในทศพลญาณก็รวมไปถึงการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์และอาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน หมายถึง พระพุทธเจ้าทรงสอนมนุษย์ให้เข้าใจ สามารถนำไปปฏิบัติตามได้และมีผลตามมา เมื่อองค์ประกอบทั้ง ๓ ประการครบเมื่อใด ก็จะถือว่าเป็นการแสดงปาฏิหาริย์ได้สำเร็จ ซึ่งพระอาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมี ๓ ลักษณะ ดังนี้

๑) อภิญญาอุยธัมมเทศนา หมายถึง พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมด้วยความรู้ที่พระองค์มีจริง ทรงรู้เห็นในหลักธรรมคำสอนเป็นอย่างดียิ่งกว่าผู้อื่น และทรงสั่งสอนผู้อื่นให้รู้ตามสามารถนำไปปฏิบัติและได้ผลตามมาจากการปฏิบัติ

๒) สนิทานธัมมเทศนา หมายถึง ทรงแสดงธรรมอย่างมีเหตุผล ทรงสั่งสอนชี้แจงให้เห็นว่าเหตุเกิดขึ้นอย่างไร ผลเกิดขึ้นอย่างไร ไม่ทรงสั่งสอนในทางที่เลื่อนลอย ซึ่งเป็นปาฏิหาริย์ที่เกิดจากการปฏิบัติ

๓) สัมปาฏิหาริย์ธัมมเทศนา หมายถึง ทรงแสดงธรรมเพื่อให้เห็นจริง ได้ผลเป็นอัศจรรย์ ทรงสั่งสอนให้มองเห็นอย่างชัดเจน เป็นที่ยอมรับของบุคคลทั่วไปและสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลได้อย่างอัศจรรย์ใจ^๕

^๔ ที.ล. (ไทย) ๕/๑๓๑/๑๑๒.

^๕ ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๓๐/๓๒๒.

พระอาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนนั้น เป็นการที่พระองค์ทรงแสดงธรรม เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติตามจนบังเกิดผลดีต่อชีวิต จึงได้ชื่อว่า เป็นผู้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ สำเร็จ ส่วนทศพลญาณหรือตถาคตญาณ คือญาณอันเป็นกำลังของพระพุทธเจ้าที่ทำให้พระองค์ สามารถบันลือสีหนาทได้อย่างอาหาญและสามารถประกาศพระพุทธศาสนาได้อย่างมั่นคง

ในขุททกนิกาย มหานิทเทศ ทศพลญาณหรือตถาคตญาณเป็นกำลังแห่งความสำเร็จในการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังนี้

๑) ฐานฐานญาณ หมายถึง กำลังแห่งพระปรีชาสามารถที่พระองค์ทรงหยั่งรู้ ฐานะและอฐานะ เพื่อให้รู้ความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผล ว่ามีความเกี่ยวข้องกับวิสัยของบุคคลซึ่ง มีผลกระทบที่จะได้รับ ทั้งดีและไม่ดี

๒) กรรมวิปากญาณ หมายถึง กำลังแห่งพระปรีชาสามารถที่หยั่งรู้ผลของกรรม และสามารถแยกออกได้ระหว่างกรรมดีและกรรมไม่ดี สิ่งที่เกิดกรรมนั้นยังสัมพันธ์กัน ระหว่างปัจจัยที่แวดล้อมไปด้วยกระบวนการอันสลับซับซ้อนได้อย่างชัดเจนแจ่มแจ้ง

๓) สัพพัตถคามินีปฏิบัติญาณ หมายถึง พระปรีชาสามารถในการหยั่งรู้ถึงข้อปฏิบัติที่จะสามารถนำพาชีวิตมุ่งสู่คติทั้งปวง มีสุคติ ทุกคติหรือการพ้นจากคติ พร้อมทั้งการหยั่งรู้ ข้อปฏิบัติเพื่อให้เกิด อรรถประโยชน์ที่ประกอบด้วย “ทิฐฐัมมิมิกัตตะประโยชน์หรือประโยชน์ในปัจจุบัน, สัมปรายิกัตถัตตะประโยชน์หรือประโยชน์ในเบื้องหน้า และปรมัตตะประโยชน์หรือประโยชน์อันสูงสุดคือ พระนิพพาน”^{๙๐} พระองค์ทรงทราบในทั้งทางโลกและทางธรรมทั้งปวง

๔) นานาธาตุญาณ หมายถึง พระปรีชาหยั่งรู้สภาวะของโลกอันประกอบด้วยธาตุต่างๆ ทรงรู้จักสภาวะธรรมชาติที่ประกอบด้วยสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต ก็ประกอบด้วยธาตุต่างๆ แต่ละธาตุก็จะทำหน้าที่ของธาตุนั้นๆไปตามกระบวนการและหน้าที่ เช่น ธาตุดิน มีหน้าที่เป็น โครงสร้างในส่วนแข็งๆ ของร่างกายมนุษย์ มีกระดูก เป็นต้น

๕) นานาธมฺมุตตคฺคญาณ หมายถึง พระปรีชาสามารถในการหยั่งรู้ เป็นการรู้ อธิยาศัย ความโน้มเอียง ความเชื่อถือในแนวความคิดของสัตว์โลกที่เป็นไปในลักษณะต่างๆ

๖) อินทริยปโรปริยัตตญาณ หมายถึงพระปรีชาญาณหยั่งรู้ในอินทริย์ของสัตว์โลกทั้งหลายว่ามีมากหรือน้อยเพียงไร

๗) ญาณาทิสังกิเลสาทิญาณ หมายถึง พระปรีชาสามารถในการหยั่งรู้ถึงความ เสรีาหมอง ความผ่อนคลายในการออกจากฉนวนแห่งวิโมกข์ สมาธิและสมบัติทั้งหลาย

^{๙๐} พุ.ม. (ไทย) ๒๕/๒๕๒/๒๐๕.

๘) ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ หมายถึง พระปรีชาสามารถในการหยั่งรู้อันทำให้ระลึกชาติ ซึ่งเป็นชาติหรือภพที่มีอยู่ในหนหลังได้

๙) จุตูปปาตญาณ หมายถึง พระปรีชาในการหยั่งรู้ในการจุติของสัตว์โลกที่เป็นไปด้วยกรรมของตนเองที่ก่อเอาไว้

๑๐) อาสวักขยญาณ หมายถึง พระปรีชาสามารถที่หยั่งรู้ความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลายของผู้ที่สิ้นกิเลสแล้ว^{๑๑}

ปาฏิหาริย์สามตามความหมายในพระพุทธศาสนานั้น เป็นความหมายที่เป็นไปในลักษณะของการทรงสั่งสอนเพื่อให้เกิดความอัศจรรย์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นการสอนเพื่อให้เกิดความสำเร็จในการปฏิบัติตามหลักธรรมอันทำให้เกิดผลตามมาน่าอัศจรรย์ เช่น พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ปฏิบัติตาม ย่อมทำให้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์ตามมาหรือเป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้น หรือ ปาฏิหาริย์สาม ตามความหมายในพระสูตรนั้น หมายถึง ผลที่เกิดจากการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา แล้วจึงทำให้เกิดปาฏิหาริย์ขึ้นตามความหมาย ดังกล่าว

นอกจากปาฏิหาริย์สามที่ปรากฏในพระสูตรต้นตปิฎกแล้ว ยังมีปาฏิหาริย์สามที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก หมายถึง การประพฤติปฏิบัติตามหลักข้อห้าม แล้วก็จะสามารถทำให้เกิดอิทธิปาฏิหาริย์ขึ้นได้ เช่น พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรมว่าการรักษาพระวินัย จะทำให้เกิดญาณ ๓ ประการซึ่งเป็นญาณหยั่งรู้ในทางพระวินัยและสามารถแสดงปาฏิหาริย์ได้ ดังนี้

๑) สัจจญาณ หมายถึง ปรีชาสามารถในการหยั่งรู้ในอริยสัจ ๔ ในแต่ละอย่างเช่น “ทุกข์ สมุทัย นิโรธและมรรค” ซึ่งเป็นหนทางแห่งความสำเร็จในการปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากทุกข์

๒) กิจจญาณ หมายถึง การหยั่งรู้อันเป็นกิจในอริยสัจ ๔ เพื่อที่จะให้เข้าใจในแต่ละข้อของอริยสัจ ๔ เป็นต้น

๓) กตญาณ หมายถึง การหยั่งรู้ถึงกิจที่ปฏิบัติแล้วในอริยสัจ ๔ ในแต่ละข้อที่ทำสำเร็จแล้ว^{๑๒}

นอกจากนี้ยังมี พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายกิจในอริยสัจ ๔ ซึ่งหมายถึงอิทธิฤทธิ์ในการปฏิบัติตามหลักอริยสัจ ๔ คือ “ทุกข์ สมุทัย นิโรธและมรรค” ซึ่งเป็นอิทธิฤทธิ์ที่เป็นผลพลอยได้จากกิจในอริยสัจ ๔ ดังนี้

^{๑๑} อ.ทศก.(ไทย) ๒๔/๒๑/๓๕.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต),พจนานุกรมพุทธศาสตร์(ฉบับประมวลธรรม),พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๘๖.

๑) ปริญา หมายถึง การกำหนดกิจในทุกข์รู้เห็นในหลักของความเกิดทุกข์หรือสาเหตุของการเกิดทุกข์

๒) ปหานะ หมายถึง การหยั่งในกิจของสมุทัยตามหลักของการกำจัดทุกข์ให้หมดสิ้นไปในที่สุดและสามารถทำให้มีผลพลอยได้คืออิทธิปาฏิหาริย์

๓) สัจฉิกิริยา หมายถึงการทำให้แจ้งที่เป็นนิโรธตามหลักของทุกข์ นิโรธ ซึ่งเป็นการเข้าถึงขั้นบรรลุมุขีที่หมายตามต้องการคือ พระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดในการประพาสปฏิบัติเพื่อการขจัดทุกข์ให้สิ้นไปโดยสิ้นเชิง

๔) ภาวนา หมายถึง การให้แจ้งถึงกิจในอริยมรรคตามหลักของการปฏิบัติในอริยสัจ ๔^{๑๑}

พระวินัยปิฎก หมายถึง การประมวลสิกขาบทสำหรับพระภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์ที่สามารถปฏิบัติตามหรือไม่ล่วงละเมิด แล้วก็สามารถทำให้จิตมีสมาธิ มีความสงบทางกายและจิตใจ สามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ได้ แต่อิทธิปาฏิหาริย์เป็นเพียงส่วนประกอบของการปฏิบัติตามหลักในทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น

ปาฏิหาริย์สามตามความหมายทางพระวินัยปิฎกนั้น เป็นความหมายที่เกี่ยวกับข้อห้ามการติดยึดในการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เพราะอิทธิปาฏิหาริย์ไม่ใช่ทางพ้นทุกข์ แต่เป็นเพียงผลพลอยได้จากการไม่ล่วงละเมิดบทบัญญัติในพระวินัยปิฎกที่พระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติไว้ เพื่อให้เกิดความสงบสุขแห่งสงฆ์และความเจริญมั่นคงในพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต

ดังนั้น ความหมายของปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาจึงหมายถึง การแสดงเพื่อให้เกิดความสำเร็จตามความต้องการ ๓ ประการ คือ การแสดงเพื่อให้สำเร็จตามความต้องการโดยอาศัยพลังอันเกิดจากจิตที่ไปบังคับหรือการดลบันดาลให้สิ่งนี้เปลี่ยนไปเป็นสิ่งนั้นตามความปรารถนาของจิต เช่น การใช้พลังของจิตเข้าไปเปลี่ยนสสารให้ก้อนหินกลายเป็นทองคำ ก็เป็นการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์, ส่วนอาเทศนาปาฏิหาริย์ เป็นการแสดงปาฏิหาริย์ที่สามารถทลายใจของบุคคลอื่นได้อย่างแม่นยำ และอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ เป็นการแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้เกิดปัญญารู้เห็นตามหลักความเป็นจริง เช่น บุคคลใดสามารถปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้อย่างถูกต้อง บุคคลนั้นสามารถที่จะเป็นอริยบุคคล เป็นพระอรหันต์หรือการเข้าถึงพระนิพพานได้อย่างอัศจรรย์ใจ

^{๑๑} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์(ฉบับประมวลธรรม), พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ที่โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๕๖.

๓.๒ ประเภทของปาฏิหาริย์สาม

ประเภทของปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนานั้น เป็นการแบ่งเป็นออกเพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างกันระหว่างอิทธิปาฏิหาริย์สามในระดับโลกียธรรมและโลกุตระธรรม อิทธิปาฏิหาริย์ทั้ง ๒ ประการดังกล่าวนี้ มีความสำเร็จตามความประสงค์ทั้งสองประการแต่มีความแตกต่างกันตรงจุดมุ่งหมายและบุคคลผู้แสดงปาฏิหาริย์ พร้อมทั้งผู้ได้พบเห็นการแสดงปาฏิหาริย์เป็นหลักสำคัญ คือ ประเภทปาฏิหาริย์ระดับโลกียธรรมและประเภทปาฏิหาริย์ระดับโลกุตระธรรม ดังนี้

๓.๒.๑ ประเภทปาฏิหาริย์สามระดับโลกียธรรม

ปาฏิหาริย์สามระดับโลกียธรรมนั้น เป็นประเภทการแสดงปาฏิหาริย์สำหรับผู้ที่ยังไม่สิ้นไปแห่งกิเลส (ผู้ยังมีกิเลส)

๑) อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ทางจิตใจที่สามารถกระทำสิ่งใดก็ได้ ตามความมุ่งหมายของจิต เช่น กำบังหายตัว เหาะขึ้นไปในบนอากาศ ซึ่งมีการแสดงอิทธิฤทธิ์ ๒ ลักษณะ คือ “อามิสฤทธิ์ เป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์เพื่อให้มีความสำเร็จในทางวัตถุ และธรรมฤทธิ์เป็นการแสดงฤทธิ์ในทางธรรม ซึ่งเป็นเหตุแห่งความเจริญทางธรรม”^{๙๔} เพื่อให้เข้าถึงความสำเร็จเพียงชั่วคราวเท่านั้น ยังไม่มีความมั่นคง

๒) อาเทศนาปาฏิหาริย์ มีความอัศจรรย์ในการทลายจิตใจของบุคคลอื่นได้อย่างแม่นยำ มีความรอบรู้กระบวนการของจิตใจจนสามารถกำหนดลักษณะอาการเล็กๆ รวมถึงความคิดอุปนิสัยและจิตใจของผู้อื่นได้อย่างแม่นยำ^{๙๕}

๓) อิทธิวิชา หมายถึง อิทธิวิธีหรือวิธีการสำหรับผู้ที่มีความรู้ทำให้เกิดการแสดงอิทธิฤทธิ์ในลักษณะต่างๆ ได้ตามความต้องการที่จิตใจปรารถนา ผู้ที่จะแสดงอิทธิฤทธิ์ได้นั้น จะต้องเป็นบุคคลที่บริสุทธิ์ทางกาย วาจาและจิตใจ เป็นผู้รักษาสัจจะจึงจะแสดงอิทธิฤทธิ์ได้ตามต้องการ ซึ่งเป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ระดับโลกียะหรือระดับชาวโลกทั่วไป^{๙๖}

๔) วิปัสสนาญาณ หมายถึง การพิจารณาเพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจกองสังขาร คือ นามรูปให้เห็นจริงตามกฎของไตรลักษณ์ “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา”^{๙๗} เมื่อพิจารณาเห็นจริงตามกฎของไตรลักษณ์แล้วก็จะทำให้จิตใจสงบและสามารถแสดงอิทธิฤทธิ์ตามความประสงค์

^{๙๔} อัง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๔๐๓/๑๑๗.

^{๙๕} ที.ที. (ไทย) ๕/๓๓๕/๒๗๓.

^{๙๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๔๓๑/๓๐๗.

^{๙๗} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑/๑.

๕) มโนมยิทธิ หมายถึง ฤทธิ์ที่สำเร็จทางจิตใจ สามารถนิรมิตกายออกจากกายได้ หรือที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า การเอาจิตจ่ออยู่กับสิ่งนั้นเรื่องนั้นเพื่อให้เกิดสมาธิ แล้วสิ่งนั้นเรื่องนั้นก็จะสำเร็จไปเอง^{๑๔}

ประเภทของปาฏิหาริย์ในพระพุทธในระดับโลกียธรรมนี้ เป็นปาฏิหาริย์ที่บุคคลสามัญชนทั่วไปก็สามารถแสดงปาฏิหาริย์ประเภทนี้ได้ โดยเฉพาะผู้ที่รักษากายให้บริสุทธิ์ วาจาบริสุทธิ์และรักษาจิตใจให้บริสุทธิ์แล้วก็จะสามารถแสดงปาฏิหาริย์ระดับนี้ได้ แต่ทว่าพระพุทธเจ้าทรงห้ามพระสาวกไม่ให้แสดงปาฏิหาริย์ในระดับนี้ เพราะอาจทำให้สาวกของพระองค์ยึดติดในการแสดงปาฏิหาริย์ ดังกล่าว

๓.๒.๒ ประเภทปาฏิหาริย์สามระดับโลกุตระธรรม

ปาฏิหาริย์สามระดับโลกุตระธรรมนั้น เป็นการที่ทรงแสดงเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่พระองค์เป็นผู้เข้าใจในหลักของความจริง คือ อริยสัจ ๔ ดังนั้นพระพุทธเจ้าจึงทรงแสดงธรรมให้สำเร็จตามความจริงที่เรียกว่า “ปาฏิหาริย์” ดังนี้

๑) อนุสาสนีปาฏิหาริย์ เป็นปาฏิหาริย์ที่เกิดจากความจริง ซึ่งเป็นหลักการแสดงธรรมให้พบกับความสำเร็จ เช่น พระพุทธเจ้าทรงเทศนาสั่งสอนพุทธบริษัทของพระองค์เสร็จแล้วก็สามารถทำให้ผู้รับฟังพระธรรมบรรลุธรรมได้หรือการปฏิบัติตามหลักธรรมแล้วก็สามารถเข้าถึงซึ่งความสำเร็จในขั้นต่างๆ ตามลำดับของอริยบุคคล คือ โสดาบัน โสดาปัตติผล สิ่งเหล่านี้จึงเป็นการแสดงปาฏิหาริย์เช่นกัน

๒) ทิพพโสต หมายถึง การแสดงอิทธิฤทธิ์ทางหู เป็นบุคคลที่มีหูทิพย์ สามารถที่จะรับฟังเรื่องราวต่างๆ ในระยะไกลได้หรือการพูดคุยกันทางกระแสดิจิต ซึ่งเป็นการแสดงอิทธิฤทธิ์ในระดับโลกุตระธรรม

๓) เจโตปริยญาณ หมายถึง ญาณหรือเป็นผู้มีความรู้ที่สามารถกำหนดจิตใจของบุคคลอื่นได้อย่างแม่นยำ เหมือนพระพุทธองค์ทราบวาระจิตของสัตว์โลกทั้งหลายที่มีวาระจิตต่างกันออกไปในลักษณะต่างๆ ตามหลักของกรรมเป็นเครื่องกำหนด

๔) ปุพเพนิวาสานุสสติ หมายถึง การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เกี่ยวกับการระลึกชาติได้ของบุคคลที่สามารถทำกิเลสให้สิ้นไป เช่น พระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกของพระองค์ที่ตัดขาดจากกิเลสแล้วจึงจะสามารถแสดงอิทธิปาฏิหาริย์นี้ได้

๕) ทิพพจักขุ หมายถึง อิทธิปาฏิหาริย์ทางสายตา เป็นบุคคลที่สามารถมองอะไรต่างๆ ที่อยู่ไกลได้อย่างชัดเจนเหมือนเห็นภาพดังกล่าวนั้นอยู่ใกล้ๆ

^{๑๔} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๑/๑.

๖) อาสวักขยญาณ หมายถึง เป็นผู้ที่มีความรู้ที่สามารถทำให้อัสวะทั้งหมดคลี่คลายไป ซึ่งเป็นการเข้าถึงซึ่งความสุขอันสูงสุดในพระพุทธศาสนาตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า^{๑๙}

นอกจากนี้ยังมีประเภทของปาฏิหาริย์ที่เกิดจากพระพุทธเจ้าและพระธรรมทั้งสองประการรวมกันเข้ากันเป็นหนึ่งเดียวจึงทำให้เกิดปาฏิหาริย์ตามมา

๗) พุทธานุภาพ คือพระพุทธานุภาพที่ทำให้ผู้คนทั้งหลายเกิดความศรัทธาปลื้มปิติ น้อมกายใจเข้ามาเคารพนับถือพระพุทธองค์^{๒๐}

การแสดงปาฏิหาริย์ประเภทนี้นั้นจะต้องอาศัยเรื่องของการเข้าฌาน สมาบัติ เมื่อสามารถที่จะทำให้จิตนิ่งสงบจนได้ฌาน สมาบัติ ก็จะสามารถที่จะทำได้ความวิเศษในด้านต่างๆ อาทิ เช่น การได้ฌานขั้นทุติยภูมิก็จะสามารถทำให้ได้เกิดปาฏิหาริย์ต่างๆ อันเป็นผลมาจากจิตใจที่สงบนิ่งจนปราศจากกิเลสทั้งหมด จึงทำให้จิตพระพุทธองค์มีพลังพิเศษเพิ่มขึ้น ดังมีเรื่องบันทึกไว้ว่า สมัยนั้นฝนใหญ่่นอกฤดูกาลตกลงมา เกิดห้วงน้ำใหญ่ สถานที่อันพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ก็ถูกน้ำท่วม พระผู้มีพระภาคทรงพระดำริว่า

เราพึงขับน้ำให้ออกไปโดยรอบ แล้วจงกรมบนพื้นดินที่มีฝุ่นฟุ้งขึ้นตรงกลาง ทรงขับน้ำให้ออกไปโดยรอบ เสด็จจงกรมบนพื้นดินที่มีฝุ่นฟุ้งขึ้นตรงกลาง ลำดับนั้น ชฎิลอูรเวลกัสสปะ กล่าวว่า พระมหาสมณะอย่าได้ถูกน้ำพัดไปเลย จึงพร้อมด้วยชฎิลเป็นอันมาก ลงเรือไปยังสถานที่อันพระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ได้เห็นพระผู้มีพระภาคทรงขับน้ำให้ออกไปโดยรอบ เสด็จจงกรมบนพื้นที่มีฝุ่นฟุ้งขึ้นตรงกลาง จึงทูลถามว่า “ข้าแต่พระมหาสมณะ พระองค์ยังประทับอยู่ที่นี้หรือ” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “ถูกละ กัสสปะ เรายังอยู่ที่นี้” แล้วเสด็จเหาะขึ้นไปปรากฏอยู่บนเรือ ขณะนั้นชฎิลอูรเวลกัสสปะคิดว่า “พระมหาสมณะมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากจริงถึงบัดกาลไม่ให้น้ำไหลไปได้ แต่ก็ไม่เป็นพระอรหันต์เหมือนเราแน่”^{๒๑}

๘) ธรรมมานุภาพ เป็นการกล่าวให้ได้รับรู้ถึงอันสงฆ์ของการปฏิบัติธรรม ให้ได้เห็นเป็นรูปธรรม คือทำผู้ที่ได้ศึกษาให้รู้เห็นผลอันเกิดจากการปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติตามธรรมนั้นเป็นอย่างไร ที่สามารถจะเป็นแบบอย่างของการดำเนินชีวิตแบบอริยะ เพราะได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธองค์ ดังนี้

นรชนเมื่อคำนึงเหตุนี้ว่า เราได้จ่ายโภคทรัพย์เลี้ยงตนแล้ว ได้จ่ายโภคทรัพย์เลี้ยงคนที่ควรเลี้ยงแล้ว ได้ผ่านพ้นภัยที่เกิดขึ้นแล้ว ได้ให้ทักษิณาทานที่มีผลอันเลิศแล้ว ได้ทำพิธีกรรม

^{๑๙} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๔๓๑/๓๐๗.

^{๒๐} ที.สี. (ไทย) ๕/๓๓๕/๒๗๓.

^{๒๑} วิ.ม.(ไทย) ๔/๑๒/๖๐.

๕ ประการแล้ว ได้บำรุงท่านผู้มีศีลสารวมอินทรีย์ ประพฤติพรหมจรรย์แล้ว บัณฑิตผู้อยู่ครองเรือน พึงปรารถนาโภคทรัพย์เพื่อประโยชน์อันใด ประโยชน์นั้นเราก็คบรลุแล้ว เราได้ทำสิ่งที่ไม่เคียดรื้อนแล้ว ชื่อเป็นผู้ดำรงอยู่ในธรรมของพระอริยเจ้า และสามารถสะท้อนให้เห็นถึงผลที่ได้รับนั้น ด้วยการปฏิบัติตามคุณธรรมในข้อนั้นๆ อย่างเช่น ที่เคยมีบันทึกไว้ใน อาทิตตปริยายสูตร ว่าครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ตำบลอุรุเวลาเสนานิคมตามพระอชัฏย ได้เสด็จจากกริกไปยังตำบล คยาสีสะ พร้อมด้วยภิกษุหมู่ใหญ่นับ ๑,๐๐๐ รูปและพระภิกษุเหล่านั้นล้วนเคยเป็นชฎิลมาก่อนทั้งนั้น พระองค์ประทับอยู่ ณ ตำบล คยาสีสะใกล้แม่น้ำคยา พร้อมด้วยภิกษุ ๑,๐๐๐ รูป ณ ที่นั้น พระผู้มีพระภาครับสั่งกับพระภิกษุทั้งหลายว่า^{๒๒}

ภิกษุทั้งหลาย สิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน กิเลสใดเล่าชื่อว่าสิ่งทั้งปวงเป็นของร้อน
จักขุเป็นของร้อน รูปทั้งหลายเป็นของร้อน จักขุวิญญาณเป็นของร้อน จักขุสัมผัสเป็น
ของร้อน แม้ความเสวยอารมณ์ที่เป็นสุขหรือทุกข์ หรือมิใช่สุขมิใช่ทุกข์ ที่เกิดขึ้น
เพราะจักขุสัมผัสเป็นปัจจัยที่เป็นของร้อน ร้อนเพราะอะไร เรากล่าวว่า ร้อนเพราะ
ไฟ คือ ราคะ เพราะไฟคือ โทสะ เพราะไฟคือ โมหะ ร้อนเพราะความเกิด เพราะ
ความแก่ เพราะความตาย เพราะความโศก เพราะความคร่ำครวญ เพราะทุกข์ เพราะ
โทมนัส เพราะความคับแค้นใจ

พระเจ้าจักรพรรดิศุทัตสนะ มีอาณาเขตปกครองจรด ๔ คาบสมุทร ทรงปกครองบ้านเมืองอย่างมั่นคงอุดมสมบูรณ์ กำแพงเมืองทำด้วยทองคำ เงิน แก้วรัตนชาติ ๗ อย่างและมีฤทธิ์ ๔ อย่าง แล้วประทับบนบัลลังก์ ทรงส่งจดจากถาม ส่งจดจากอกุศล ทรงเข้าถึงฉานที่ ๑,๒,๓,๔ ไปตามลำดับ ดังที่มีคำกล่าวสอนถึงการได้รับคุณประโยชน์จากการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ที่ทรงตรัสว่า

สุขา สงฺฆขสฺส สามคฺคี มคฺคานญฺจนุคฺคห สมคฺครโต ฃมฺมญฺโฐ โยคฺกุเขมา น ฐ
สตี สงฺฆิ สมคฺคิ กตฺวาน กปฺปี สมคฺคิหิ โมทตี^{๒๓}

ความพร้อมเพรียงของหมู่สงฆ์ทำให้เกิดสุข การสนับสนุนผู้พร้อมเพรียงกัน เป็นเหตุแห่งความสุข บุคคลผู้ยินดีในความพร้อมเพรียง ตั้งมั่นอยู่ในธรรม ย่อมไม่เสื่อมจากธรรมอันเกษมจากโยคะ นรชนผู้สมานหมู่คณะให้พร้อมเพรียงกันแล้ว ย่อมบันเทิงในสวรรค์ตลอดกัป

ประเภทปาฏิหาริย์สามระดับโลกุตรธรรมนั้น เป็นการแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้เกิดความสิ้นไปแห่งอาสวะหรือความสิ้นไปของกิเลสต้นเหตุทั้งปวงได้อย่างเป็นอัศจรรย์ เช่น คำสั่งสอนของ

^{๒๒} อภ.ปญจก. (ไทย) ๓๖/๒๒/๔๓.

^{๒๓} พ.ธ. (ไทย) ๒๕/๓๔๘-๓๕๘/๓๓-๓๕.

พระพุทธเจ้า ที่เป็นการแสดงปาฏิหาริย์อย่างอัศจรรย์ใจ หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเมื่อนำไปประพฤติปฏิบัติแล้วเกิดผลตามมาน่าอัศจรรย์

ดังนั้น ปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนาจึงแบ่งออกได้ ๒ ประเภท คือ ประเภทปาฏิหาริย์ระดับโลกียธรรม ที่บุคคลทั่วไปหรือชาวโลกผู้ที่รักษากาย วาจาและจิตใจให้มีความบริสุทธิ์ ก็สามารถแสดงปาฏิหาริย์ได้ แต่ในระดับนี้อาจทำให้เกิดความยึดติดในปาฏิหาริย์ พระพุทธเจ้าทรงห้ามสาวกของพระองค์แสดงปาฏิหาริย์ประเภทนี้ ส่วนประเภทปาฏิหาริย์ระดับโลกุตระธรรมนั้นเป็นการแสดงปาฏิหาริย์ของผู้สิ้นแล้วซึ่งกิเลส เป็นการแสดงปาฏิหาริย์เพื่อให้เกิดความเลื่อมใสแก่บุคคลที่ยังไม่เลื่อมใส เช่น พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเสร็จแล้ว พระองค์ทรงสามารถรู้วาระจิตของแต่ละบุคคลว่าอยู่ระดับใด ซึ่งเป็นการแสดงธรรมเทศนาเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสดังกล่าว แต่ผู้แสดงปาฏิหาริย์จะต้องไม่ยึดติดในส่วนนี้เพราะไม่ใช่หนทางพ้นทุกข์ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า

๓.๓ ความสำคัญของปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนา

ความสำคัญของปาฏิหาริย์สามนั้น มีความสำคัญในด้านการทำให้เกิดความสนใจ ที่ทำให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสของบุคคลทั้งหลาย ซึ่งเป็นความสำคัญในเบื้องต้น ซึ่งเป็นแรงจูงใจเพื่อให้ เข้ามาประพฤติปฏิบัติธรรม อันจะก่อเกิดประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม ดังนี้

๓.๓.๑ ความสำคัญในด้านการทำให้เกิดความสนใจ

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้เห็นถึงจุดเด่นที่น่าสนใจของแต่ละบุคคลในการที่จะนำไปประพฤติปฏิบัติให้เห็นผลตามมา ซึ่งเป็นเทศนาที่ทำให้เกิดความอัศจรรย์ใจ มีแนวทางการคิดอันสำคัญในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขในเบื้องต้น ท่ามกลางและสูงสุดคือ “อิทธิบาท ๔ มีฉันทะ วิริยะ จิตตะและวิมังสา”^{๒๔} เพราะการมีหลักของอิทธิบาททั้ง ๔ ประการนี้จะต้องประสบความสำเร็จในการทำปาฏิหาริย์ ดังนี้

(๑) ฉันทะ ความพอใจ มนุษย์ถ้ามีความพอใจที่จะทำอะไรแล้ว ก็หมายถึงสิ่งนั้นจะต้องสำเร็จตามความมุ่งหมายและเป็นการปฏิบัติด้วยใจรัก “จึงทำให้เกิดปริณญา ๓ ประการ คือ การกำหนดรู้ในการผลกรรม การทำความรู้จัก มีความเข้าใจอย่างครบถ้วนในการนำไปปฏิบัติ”^{๒๕} เมื่อมีความพอใจแล้วก็จะสามารถทำให้มีความพอใจในการกำหนดรู้ การทำความเข้าใจและสามารถนำไปปฏิบัติ ก็จะประสบความสำเร็จในปาฏิหาริย์

^{๒๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๑/๒๓๓.

^{๒๕} พ.ม. (ไทย) ๒๕/๖๒/๖๐.

(๒) วิริยะ ความเพียร ซึ่งเป็นความมุ่งมั่นที่จะประกอบการนั้นๆให้สำเร็จด้วยความตั้งใจ ความเพียรหรือความพยายามนั้นจะต้องอาศัยความตั้งใจหรือตามคติทางพระพุทธศาสนาที่ว่า อธิษฐานธรรม เพื่อให้เกิดความมุ่งมั่นในการทำปาฏิหาริย์ คือ “ปัญญา สัจจะ จาคะและอุปสมะ”^{๒๖} ดังนี้

๑) ปัญญา การมีความเพียรนั้นสิ่งที่ขาดไม่ได้คือปัญญา ซึ่งเป็นการพิจารณาให้เห็นถึงความเป็นจริงในการใช้ความเพียรให้เกิดประโยชน์

๒) สัจจะ เป็นความตั้งใจจริงในการทำงานเพื่อให้เกิดประโยชน์ มนุษย์เราถ้ามีความตั้งใจหรือการตั้งสัจจะแล้ว สิ่งที่ต้องลงแรงจะไม่เสียเปล่า เพราะมีการตั้งสัจจะเพื่อให้เกิดความมุ่งมั่น

๓) จาคะ เป็นการเสียสละหรือการสละเวลาในการเอาใจใส่ในปาฏิหาริย์ของคนที่ทำอยู่ ซึ่งเป็นการทุ่มเททั้งร่างกายและสติปัญญา เพื่อกิจการงานนี้โดยเฉพาะก็จะทำให้ปาฏิหาริย์เกิดขึ้นมาได้

๔) อุปสมะ ความสงบหรือความมั่นใจในการที่จะได้รับผลจากการทำปาฏิหาริย์ พยายามใช้ปัญญาในการทำปาฏิหาริย์ มีความตั้งใจทั้งร่างกายและแรงใจอย่างเต็มที่เพื่อให้ความเพียรพยายามสำเร็จลงด้วยดี

(๓) จิตตะ เป็นการตั้งใจหรือความเอาใจใส่ในการนั้นๆ ด้วยความคิดที่จะประกอบการนั้นให้สำเร็จด้วยดี ซึ่งเป็นการทุ่มเทเวลาให้กับงานอย่างเต็มความสามารถ เพื่อให้เกิดธรรมาธรรม เพื่อการครองเรือนของคฤหัสถ์ คือ “สัจจะ ทมะ ขันติและจาคะ”^{๒๗} ดังนี้

๑) สัจจะ มีความมั่นคงในการปฏิบัติอย่างเต็มความสามารถที่มีอยู่

๒) ทมะ เป็นการข่มใจหรือการข่มจิตใจไม่ให้ฟุ้งซ่านเมื่อเจออุปสรรคต่างๆ

๓) ขันติ เป็นผู้มีอารมณ์อดทนทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพื่อให้งานสำเร็จด้วยดี

๔) จาคะ เป็นการสละความขุ่นมัวออกจากจิตใจหรือการสละกิเลสที่ทำให้จิตใจใฝ่ในอบายมุข ซึ่งจะป็นสาเหตุของการทำให้ทั้งในหน้าที่การงาน

(๔) วิมังสา เป็นผู้มีความไตร่ตรองหรือการพิจารณาเพื่อให้เห็นถึงผลดี ผลเสียของการทำปาฏิหาริย์ที่ได้ปฏิบัติมาแล้ว มีข้อบกพร่องอยู่ที่ใดบ้าง ถ้ามีข้อดีก็จดจำไว้เพื่อนำไปปฏิบัติในครั้งต่อไป หรือมีข้อเสียก็ควรแก้ไขให้เรียบร้อย เพื่อให้มีความสมบูรณ์ ซึ่งเป็นหลักแห่งความสำเร็จปาฏิหาริย์ในพุทธศาสนา

^{๒๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๕๔/๒๔๑.

^{๒๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๓๑๑/๓๖๑.

ความสำคัญของปาฏิหาริย์สามในด้านการทำให้เกิดความสนใจนั้น เพราะมนุษย์เรามีความเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิตเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ดังนั้น ปาฏิหาริย์จึงเป็นเพียงจุดเริ่มต้นที่ทำให้มนุษย์เกิดความสนใจในหลักธรรมข้ออื่นๆ ต่อไป เมื่อปฏิบัติตามแล้วทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายของพระพุทธศาสนา คือ มีความศรัทธาในการดำเนินชีวิตเพื่อให้ถึงจุดหมาย คือ พระนิพพาน ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ดังจะได้นำเสนอในหัวข้อต่อไป

๓.๓.๒ ความสำคัญในด้านที่ทำให้เกิดความเลื่อมใส

การแสดงปาฏิหาริย์สามเพื่อให้เกิดความศรัทธาได้นั้น เป็นการแสดงพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าเพื่อให้เกิดความอัศจรรย์ใจเมื่อพระองค์แสดงพระธรรมเทศนาจบลงและทรงสามารถรู้วาระจิตของผู้ฟังพระธรรมเทศนาว่าอยู่ในระดับใดตามภูมิจิตภูมิธรรมของแต่ละบุคคล พระองค์ก็ทรงทราบทั้งหมด ดังในการแสดงปาฏิหาริย์สามที่ทรงเสด็จไปปรหมโลกได้ด้วยกายเนื้อ แล้วพระองค์ยังสามารถเสด็จจกรมอยู่ในอากาศได้อีกด้วย ดังนี้

พระศาสดา มีพระหฤทัยปรารถนาจะทำพระปาฏิหาริย์ด้วยพระองค์ เพื่อทรมานเสียซึ่งเดียรฉัตรทั้งหลายให้พ่ายแพ้ทุกฐานภาพ จึงเนรมิตรตนจกรมในอากาศยาวตลอดหมื่นจักรวาล เอาเขาพระสุเมรุราชทั้งหมื่นโลกธาตุมาเป็นเสาทองรองรับเพดาน แล้วพระบรมครูก็เข้าสู่จุดถณานสมาบัติ อันเป็นที่ตั้งแห่งอภิญากระทำอิทธิปาฏิหาริย์เหาะขึ้นบนอากาศ เสด็จพระพุทธรูปลีลาศไปมา ณ พื้นแห่งรัตนจกรม ด้วยปฐวิกลินปริกรรม แล้วณมิตแสดงอาการไสยาสน์^{๒๔}

ปาฏิหาริย์ที่พระองค์ทรงแสดงให้ปรากฏในโลกเพื่อความศรัทธาในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ ที่ได้มีกล่าวไว้ในตำราทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นการแสดงให้เราเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้ามีคุณสมบัติประจำพระองค์อย่างไร ทรงมีปาฏิหาริย์ประการใดและทรงสามารถต่อสู้ด้านทานสรวออันตรายต่างๆ ได้อย่างไร พระผู้มีพระภาคเจ้ายังได้เคยแสดงปาฏิหาริย์ที่เรียกว่า อาวิภาวปาฏิหาริย์ ย่อมทำที่มีดให้สว่างบ้าง ทำสิ่งที่ย่อมไม่เห็นให้มองเห็นได้ โดยที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงอธิษฐานให้ชาวเมืองสาเกตมองเห็นชาวเมืองสาวัตถี นอกจากนี้ “พระผู้มีพระภาคเจ้ายังทรงแยกแผ่นดินให้คนทั้งหลายเห็นลงไปจนกระทั่งถึงอเวจีมหานรก และทรงแหวกอากาศให้คนทั้งหลายเห็นไปจนถึงพรหมโลก”^{๒๕}

^{๒๔} พร รัตนสุวรรณ, อภิญา เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ, ๒๕๓๖), หน้า ๕๔๕.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๓.

และหากจะกล่าวกันในเรื่องปาฏิหาริย์ที่พระพุทธองค์เสด็จไปดาวดึงส์ เรื่องปรากฏดังนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าครั้นทรงกระทำยมกปาฏิหาริย์แล้ว พระองค์เมื่อจะเสด็จไปยังภพดาวดึงส์นั้น ทรงเริ่มแสดงอภิธรรมกถาตั้งแต่ต้น แก่เทวดาในแสนจักรวาลที่มาประชุมกัน โดยพระพุทธเจ้าจะทรงเนรมิตกายขึ้นมาอีกองค์หนึ่งทำหน้าที่แสดงธรรมแทนไปเรื่อยๆ โดยไม่หยุด ส่วนตัวจริงจะเสด็จไปชำระพระโอษฐ์ด้วยการทรงเคี้ยวไม้ชำระฟันก่อนแล้วเสด็จไปทรงรับบิณฑบาตในหมู่ชนชาวอูตรกุรุทวีป แล้วเสด็จกลับมาเสวยที่ริมสระอนาคต ปาฏิหาริย์ที่พระองค์ทรงกระทำได้ คือ “ติโรภาวปาฏิหาริย์ ทำที่สว่างให้มีมืด ทำที่ไม่กำบังให้เป็นที่ยกำบัง ตัวอย่างปาฏิหาริย์ข้อนี้ ยกตัวอย่างเรื่อง พระยสกุณบุตร เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงคลายอิทธิบาทสังขาร ที่ปิดบังมิให้เศรษฐีเห็นยสกุณบุตรทั้งๆ ที่ยสกุณบุตรก็นั่งอยู่ใกล้ๆกับเศรษฐีนั้นเอง”^{๓๐} และเรื่องปาฏิหาริย์การเนรมิตสิ่งของมาจากอากาศ ในครั้งที่พระองค์ทรงเหยียดพระหัตถ์ขวาวออกไป พร้อมกับตรัสว่า “ท่านทั้งหลายจงเป็นภิกษุมารเกิด ท่านทั้งหลายจงประพาสพรหมจรรย์ เพื่อจะทำที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบเถิด” พอสิ้นพระคำรัส กุณบุตรเหล่านั้นก็ปรากฏว่ามีเครื่องอัฐบริขารครบหมดทุกคนและในเมื่อได้นุ่งห่มสบงจีวร พร้อมทั้งมีเครื่องบริขารอย่างอื่น ก็ปรากฏว่าเป็นเสมือนพระเถระที่มีพรรษาตั้ง ๑๐๐ ทั้งหมด

๓.๓.๓ ความสำคัญด้านจิตใจ

ความสำคัญด้านจิตใจนั้นมีผลในการอาศัยเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นของจิตใจเป็นสำคัญ เพราะมนุษย์ทุกคนนั้นต้องการหาที่พึ่งทางใจด้วยกันทุกคน มนุษย์ถ้าขาดที่พึ่งทางจิตใจแล้ว ก็เปรียบเสมือนบุคคลผู้ไม่มีหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ปาฏิหาริย์ในทางพระพุทธศาสนาก็เช่นเดียวกัน ที่แสดงให้เห็นผลทันตาเห็นอย่างน่าอัศจรรย์ใจ เช่น พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเสร็จแล้ว พระองค์ก็สามารถบอกได้ว่า บุคคลนั้นมีวาระจิตถึงระดับใด พระองค์ก็ทรงทราบและทรงบอกให้บุคคลนั้นได้รับทราบ ซึ่งเป็นการสร้างความอัศจรรย์ใจให้แก่บุคคลทั่วไป เช่น พระพุทธเจ้าทรงทราบถึงหลักการสอนบุคคล ๔ ประเภท คือ เป็นบุคคลที่มีความแตกต่างกันในด้านต่างๆ ตั้งแต่ภูมิปัญญา ความรู้ ความสามารถที่ประกอบด้วย “อุคฆฏิตัญญู วิปจิตัญญู เนยยะ และปทปรมะ”^{๓๑} ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถแตกต่างกันไป ดังนี้

๑) อุคฆฏิตัญญู เป็นบุคคลที่มีความรู้ความสามารถดีมาก พอได้ยินได้ฟังหัวข้อเรื่องเท่านั้นก็สามารถที่จะเข้าใจได้ตลอดทั้งเรื่อง สามารถที่จะเข้าใจหลักการดำเนินชีวิตในสังคม

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๓.

^{๓๑} อัง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๑๓๓/๑๘๓.

ได้ง่าย เรียกว่า “สุขาปฏิบัติ จิปาถะ”^{๓๒} เป็นผู้ปฏิบัติงานอย่างเข้าใจได้ง่ายสามารถนำไปปฏิบัติหน้าที่การงานเพื่อให้เข้าถึงหลักการดำเนินชีวิตที่มีความสุขได้หรือสามารถประกอบอาชีพให้ประสบความสำเร็จได้ง่าย

๒) วิปจิตัญญ เป็นบุคคลที่ได้ฟังหัวข้อเรื่องพร้อมอธิบายอีกสักครั้งก็เข้าใจในหัวข้อเรื่องต่างๆ การประกอบอาชีพก็เช่นเดียวกัน พอได้ฟังหัวข้อเรื่องพร้อมคำอธิบายก็สามารถนำหัวข้อเรื่องดังกล่าวนั้นไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง เรียกว่า “สุขาปฏิบัติ ทนฺธาภิญญา”^{๓๓} เป็นผู้มีความสามารถเข้าถึงความสำเร็จได้เร็ว

๓) เนยยะ เป็นบุคคลที่ได้ฟังหัวข้อเรื่องแล้วพร้อมคำอธิบายอีกสัก 3 ถึง ๔ ครั้งก็พอที่จะสามารถเข้าใจได้และสามารถนำไปปฏิบัติได้ เรียกว่า “ทุกขาปฏิบัติ จิปาถะ”^{๓๔} เป็นการปฏิบัติหน้าที่การงานที่เข้าถึงความสำเร็จได้ช้า

๔) ปทปรมะ เป็นบุคคลที่เข้าใจได้ยาก จะบอกหัวข้อเรื่องหรืออธิบายอย่างไรก็ยังไม่สามารถเข้าใจได้ จึงไม่สามารถประกอบการหรือปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จได้ เรียกว่า “ทุกขาปฏิบัติ ทนฺธาภิญญา”^{๓๕} ซึ่งเป็นการปฏิบัติที่มีความลำบากจึงสำเร็จได้ยาก

เมื่อเป็นเช่นนี้ ปาฏิหาริย์จึงจำเป็นจะต้องเป็นหลักที่พึ่งของบุคคลบางจำพวก เพราะบุคคลเหล่านั้นมีปัญหาไม่เท่าเทียมผู้อื่น เพียงแต่ให้บุคคลเหล่านั้นยึดเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เพราะบุคคลที่จะแสดงปาฏิหาริย์ได้น้อยก็เป็นผู้ที่รักษากาย วาจา และจิตใจให้มีความบริสุทธิ์ เว้นจากการล่วงละเมิดศีลหรือบุคคลบางจำพวกอาจใช้ปาฏิหาริย์ในการรักษาโรค เช่น แนวคิดทางพุทธปรัชญาเกี่ยวกับการบำบัดรักษาผู้ป่วยในทางไสยเวทย์^{๓๖} ซึ่งเป็นความเชื่อในระดับโลกียธรรม เป็นบุคคลที่มีความเชื่อมั่นในเรื่องของปาฏิหาริย์เป็นหลักสำคัญทางจิตใจ

การแสดงปาฏิหาริย์จึงมีความสำคัญต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เพราะมนุษย์มีความเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์ก่อนที่จะมีการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา เพราะมนุษย์มีความเชื่อว่าโลกเกิดจากการสร้างของพระเจ้า พระพรหมหรือพระนารายณ์เหล่านี้ เป็นต้น เมื่อเป็นเช่นนี้ การแสดงปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญที่เป็นส่วนหนึ่งในการสร้างความสนใจให้เกิดแก่นมนุษย์ ช่วยชักนำให้มาปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า และพระองค์ก็

^{๓๒} อัง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๑๖๑/๒๐๐.

^{๓๓} อัง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๑๖๑/๒๐๑.

^{๓๔} อัง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๑๖๑/๒๐๒.

^{๓๕} อัง.จตุกก (ไทย) ๒๑/๑๖๑/๒๐๔.

^{๓๖} ทองเปลือย อภัยวงศ์, “การบำบัดผู้ป่วยในทางไสยเวทย์กับแนวคิดทางพุทธปรัชญา”, สารนิพนธ์ศาสนาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๗๕.

ทรงเทศนาสั่งสอนหลักธรรมที่ความล้ำลึกกว่าการแสดงปาฏิหาริย์ให้แก่ผู้คนที่ทั้งหลายได้ปฏิบัติตาม จนกระทั่งมีความเห็นตามเป็นจริงอย่างถูกต้อง ไม่ยึดติดในปาฏิหาริย์ เพราะปาฏิหาริย์ต่างๆ นั้น บุคคลธรรมดาก็สามารถที่จะแสดงได้และปาฏิหาริย์เหล่านี้เป็นเพียงพื้นฐานส่วนหนึ่งของหลักธรรมคำสั่งสอนและไม่ใช่สาระสำคัญของพระพุทธศาสนา แต่หลักธรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา คือ ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวงโดยนำพาชีวิตมุ่งสู่จุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน

๓.๔ ลักษณะของปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนา

ลักษณะของปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนานั้นสามารถแบ่งลักษณะออกได้เป็นประเด็นสำคัญ ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะที่ควรแสดงปาฏิหาริย์และลักษณะของการที่ไม่ควรแสดงปาฏิหาริย์ เพราะว่าการแสดงปาฏิหาริย์ดังกล่าวนี้ สามารถให้ทั้งโทษและคุณประโยชน์ไปพร้อมกัน เช่น การติดยึดในเรื่องของปาฏิหาริย์ ซึ่งไม่ใช่จุดหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา เพราะปาฏิหาริย์เป็นเพียงผลพลอยได้ แต่ไม่ใช่สิ่งที่ต้องการอย่างแท้จริงตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า สิ่งที่ต้องการตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า คือ การหลุดพ้นจากความทุกข์หรือพระนิพพาน เมื่อเป็นเช่นนี้ ลักษณะของปาฏิหาริย์ในพระพุทธศาสนาจึงมี ๒ ลักษณะ คือ การแสดงปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้าและการแสดงปาฏิหาริย์ของพระสาวกของพระพุทธเจ้า ดังนี้

๓.๔.๑ ลักษณะการแสดงปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า

ลักษณะการแสดงปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้านั้นเป็นการแสดงปาฏิหาริย์ของผู้สิ้นกิเลสแล้ว พระองค์ไม่ได้หวังประโยชน์ในทาง ลาภ ยศ สรรเสริญแต่ละประการใด พระองค์ทรงแสดงเพื่อให้เห็นว่า การประพฤติปฏิบัติชอบตามหลักธรรมคำสั่งสอนของพระองค์จะสามารถเห็นผลได้ตามความต้องการ เช่น การแสดงปาฏิหาริย์ต่างๆ ได้ อันเป็นเพียงผลพลอยได้จากการปฏิบัติธรรมเท่านั้น แต่ยังมีสิ่งที่เหนือกว่าปาฏิหาริย์อีก คือ พระนิพพาน ซึ่งเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ดังที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงปาฏิหาริย์เพียงเพื่อให้เห็นถึงการสร้างศรัทธาตามลักษณะของการแสดงปาฏิหาริย์

๑) ปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า ก่อนที่พระองค์จะทรงตรัสรู้ ได้เสด็จไปลอยภาคที่นางสุชาดาใส่ข้าวปายาสถวาย ทำให้พระผู้มีพระภาคทรงมีพระฉวีวรรณเสมอด้วยสีลิมทองสิงคิ ทรงสงบแล้ว ทรงหลุดพ้นแล้ว ได้เสด็จเข้าไปยังกรุงราชคฤห์พร้อมด้วยภิกษุที่เคยเป็นชฎิลผู้สงบแล้ว พันแล้วอย่างวิเศษ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ทรงมีทศพลญาณ ทรงทราบธรรมเสมอ ด้วยการแสดงปาฏิหาริย์ของพระองค์นั้น สิ่งแรกที่เราต้องทำความเข้าใจเอาไว้ก่อนว่า พระพุทธเจ้ามิได้ทรงปรารถนาจะเอาโลกไว้ในกำพระหัตถ์ของพระองค์ ทรงเผยแผ่พระศาสนาเพื่อความสุข

ของสัตว์โลก ไม่ใช่เพื่อแสวงหาอำนาจของพระเจ้าจักรพรรดิ “การทำฤทธิ์เดชให้คนเห็น เป็นเหตุ นำมาซึ่งความกลัว ความยอมแพ้ แต่มิได้ทำให้เกิดความนิยมนับถืออะไรมา ความสุขของสัตว์โลกจะมีได้ด้วยการปฏิบัติตามธรรมของพระองค์ ไม่ใช่การกลัวฤทธิ์เดชของพระองค์”^{๓๗} แต่ในเรื่องการแสดงปาฏิหาริย์นั้น พระองค์ทรงแสดงได้ดียิ่งกว่าผู้ใด ไม่มีใครทำได้ดีเท่ากับพระพุทธองค์ ดังเช่น วันหนึ่งซึ่งเป็นวันนักขัตฤกษ์ ในกรุงราชคฤห์ กุมาริกาประมาณ ๕๐๐ คน มาถวายขนมวงเดือนลงในบาตรของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหมดเพียงบาตรเดียว และอีกประการหนึ่งที่สามารถชี้ให้เห็นได้อย่างชัดเจน คือพระบรมศาสดาเมื่อกระทำปาฏิหาริย์ทรงรำพึงว่า พระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหลายทำปาฏิหาริย์นี้แล้วจำพรรษาที่ไหนหนอ ทรงเห็นว่าจำพรรษาในภาพดาวดึงส์ แล้วทรงแสดงอภิธรรมปิฎกแก่พระพุทธมารดา” ฉะนั้นเมื่อทรงทำปาฏิหาริย์นี้เสร็จแล้ว ก็ทรงยกพระบาทขวาเหยียบเหนือยอดเขาสุคันธร ทรงยกพระบาทอีกข้างหนึ่งเหยียบเหนือยอดเขาสิเนรุราช ระยะที่ห่างพระบาท ๓ ก้าว ได้มีแล้วในเนื้อที่ ๖๘ แสนโยชน์ ช่องพระบาท ๒ ช่อง ได้ถ่างออกเช่นเดียวกันกับการย่างตามปกติ ใครๆไม่ควรกำหนดว่า “พระศาสดาทรงเหยียบพระบาทออกไปกว้างนับเป็นร้อยๆ หรือเป็นพันๆ โยชน์ เมื่อพระศาสดาทรงจำพรรษาที่แท่นบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์ ทรงอธิษฐานให้ผ้าสังฆาฏิของพระองค์ครอบคลุมพื้นศิลาอาสน์ทั้งหมด แล้วทรงอธิษฐานให้จิวรคลุมไว้อีกชั้นหนึ่ง จะทรงประทับนั่งเฉพาะในบริเวณที่จิวรคลุมไว้”^{๓๘} ครั้นแล้วจึงทำให้พระแท่นบัณฑุกัมพลศิลาอาสน์นั้นเล็กลงเท่ากับบริเวณที่จิวรคลุมอยู่

ลักษณะดังกล่าวนี้เป็นการแสดงปาฏิหาริย์ของผู้สิ้นแล้วแห่งกิเลสทั้งปวง ไม่ยึดติดในความมีฤทธิ์เดช เพราะพระพุทธเจ้าเป็นผู้มีฤทธิ์มาก แต่พระองค์ก็ไม่ได้ทรงสั่งสอนให้สาวกไปยึดมั่นถือมั่นในปาฏิหาริย์ พระองค์ทรงสั่งสอนให้มีความมุ่งมั่นที่จะนำพาชีวิตไปสู่จุดหมายอันสูงสุด ดังนั้น การแสดงปาฏิหาริย์ของพระสาวกจึงมีลักษณะในการถูกห้ามแสดงปาฏิหาริย์

๓.๔.๒ ลักษณะการแสดงปาฏิหาริย์ของพระสาวกของพระพุทธเจ้า

ลักษณะการแสดงปาฏิหาริย์ของพระสาวกนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าไม่ทรงสรรเสริญ เพราะว่าอาจทำให้ไปยึดติดในการแสดงปาฏิหาริย์ว่าเป็นของสุดยอด เพราะเป็นสาเหตุของการเกิดโลกธรรม ๘ คือ “ลาภ การได้ลาภ ๑ อลาภ การเสื่อมลาภ ๑ ยศ การได้ยศ ๑ อยศ การเสื่อมยศ ๑ ปตังสา สรรเสริญ ๑ นินทา ดิเคียน ๑ สุข มีความสุข ๑ ทุกข์ ความทุกข์”^{๓๙} โลกธรรม

^{๓๗} พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ, *พุทธานุภาพกับจิตตานุภาพ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เดือนตุลา จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๑๕.

^{๓๘} พร รัตนสุวรรณ, *อภิญา เล่ม ๒*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักค้นคว้าทางวิญญาณ, ๒๕๓๖), หน้า ๓๓๘.

^{๓๙} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๕๖/๑๕๕.

ทั้ง ๘ ประการดังกล่าวนี้ไม่ใช่หนทางแห่งความพ้นทุกข์ พระพุทธเจ้าจึงไม่ทรงสรรเสริญในการแสดงปาฏิหาริย์ของสาวก แต่ที่พระสาวกของพระพุทธเจ้าแสดงปาฏิหาริย์นั้นก็เพียงการแสดงเพื่อให้ทราบถึงความเป็น เอกัคคตา ของแต่ละบุคคลหรือเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของแต่ละบุคคลเท่านั้น เช่น

ปาฏิหาริย์สามของพระโมคคัลลานะเถระ การที่พระมหาโมคคัลลานะได้ขึ้นไปเฝ้าทูลถามพระพุทธเจ้าว่า จะเสด็จลงมาจากเทวโลก ณ เมืองไหน (แสดงว่าพระมหาโมคคัลลานะแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่เหาะไปทูลถามพระพุทธเจ้าบนเทวโลกได้)

แสดงให้เห็นว่าพระโมคคัลลานะท่านได้แสดงฤทธิ์ในการสอนแบบอาเทศนา สอนแก่นักบวชนอกพระพุทธศาสนาขณะหนึ่งได้จ้างโจรก็กหนึ่งให้ไปหาท่านเพราะเดิรถีย์ทั้งหลายได้ประชุมปรึกษาหารือกัน แล้วต่างลงความเห็นว่า ทุกวันนี้การที่พวกตนเสื่อมจากลาภสักการะมีผู้นับถือน้อยลง เป็นเพราะผู้คนพากันหันไปเลื่อมใสพระสมณะโคดมเป็นส่วนใหญ่สาวกของ พระสมณะโคดมองค์สำคัญที่เป็นตัวการให้คนหันมาเลื่อมใสศรัทธาของตนนั้นคือพระโมคคัลลานะ เนื่องจากสาวกรูปนี้มีฤทธิ์มาก ไปนรก-สวรรค์แล้วกลับมาเทศนาสั่งสอนจนผู้คนเกิดศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาต่อไป

แสดงให้เห็นว่าพระเถระก็เข้ามานอชยฐานจิตหายตัวไปทำให้พวกเดิรถีย์รู้สึกเกลียดแค้นมากขึ้น จึงเร่งให้พวกโจรจัดการกับพระเถระให้ได้ วันหนึ่งท่านพิจารณาถึงการที่พวกโจรพยายามฆ่าท่านว่าคงจะเนื่องมาจากกรรมเก่าที่ตามมาให้ผล พระโมคคัลลานะนั้นแม้ว่าจะมีฤทธิ์มากอย่างไรก็ตาม ก็ยังไม่พ้นจากกรรมที่เคยสร้างไว้แต่ชาติปางก่อน จึงยอมให้โจรฆ่าตายเพราะเคยสร้างกรรมด้วยการว่าจ้างโจรมาฆ่ามารดา บิดาตาบอดของตนเองจนถึงแก่ความตาย^{๔๐} ดังนั้น ถึงจะมีฤทธิ์มากอย่างไรก็ไม่อาจทำให้หลุดพ้นจากความทุกข์ได้พระพุทธองค์จึงไม่ทรงสรรเสริญ ดังพระพุทธดำรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย บรรดาสาวกของพระตถาคตที่มีฤทธิ์มาก โมคคัลลานะนี้เป็นเลิศกว่าใครทั้งสิ้น”

ปาฏิหาริย์ของพระปิณโฑลภารทวชะ หลังจากท่านได้บรรลุอรหัตผลแล้ว ได้แสดงปาฏิหาริย์สามของพระปิณโฑลภารทวชะมีดังต่อไปนี้

ในระยะแรกท่านได้รับคำประลองฤทธิ์ เรื่องนี้เกิดขึ้นที่เมืองราชคฤห์ เศรษฐีคนหนึ่งมีความประสงค์จะทราบว่ามีพระอรหันต์อยู่ในโลกหรือไม่ เศรษฐีเมืองราชคฤห์จึงนำบาตรไม้จันทร์ไปแขวนไว้ในที่สูง แล้วท้าวว่า หากพระอรหันต์มีอยู่ในโลกนี้จริง ก็ให้เหาะขึ้นไปเอาบาตรไม้จันทร์นั้นลงมา เศรษฐีเมืองราชคฤห์กำหนดเวลาไว้ ๗ วัน พระมหาโมคคัลลานะเห็นว่า ๖ วัน

^{๔๐} อปทาน.๑ ๘/๑/๔๕๐-๔๕๔.

ผ่านไปแล้ว ก็ยังไม่มีใครหาะขึ้นไปนำบาตรลงมาตามคำท้า ท่านเกรงว่าจะมีผลกระทบต่อพระพุทธศาสนาด้วย โดยคนทั่วไปอาจจะเข้าใจผิดไปได้ว่า ไม่มีพระอรหันต์อยู่ในโลกนี้จริง ท่านจึงบอกพระปิ่นโตถาวรทวาชะ ซึ่งกำลังยืนห่มจีวรอยู่ด้วยกันเพื่อออกมารับบิณฑบาต ให้หาะขึ้นไปนำบาตรไม้จันทน์ลงมา

แสดงให้เห็นว่าตอนพระปิ่นโตถาวรทวาชะได้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์หาะไปปลดบาตรไม้แก่นจันทน์บนยอดไม้ แล้วไปรับบิณฑบาตที่บ้านราชคฤหเศรษฐี มหาชนพากันเกรี้ยวกราดเดินตามพระปิ่นโตถาวรทวาชะไป^{๔๑}

แสดงให้เห็นว่าพระศาสดาทรงได้ยื่นจึงทรงเรียกประชุมพระภิกษุสงฆ์ ทรงติเตียนและทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุแสดงฤทธิ์ ใครแสดงต้องอาบัติทุกกฏ (ทรงใช้แบบอาเทศนาปาฏิหาริย์กับพระปิ่นโตถาวรทวาชะ)

แสดงให้เห็นว่าพระปิ่นโตถาวรทวาชะใช้ปาฏิหาริย์อนุสาสนีปาฏิหาริย์คือ ท่านทำตามทีพระมหาโมคคัลลานะบอกได้เป็นการสำเร็จ คือท่านเข้าสู่ จตุตถฌาน แล้วอธิฐานจิตให้ตัวเบาจนหาะได้ ท่านเอานิ้วเท้าคืบหินแผ่นใหญ่หาะเวียนรอบเหนือเมืองราชคฤห์ ๓ รอบ จากนั้นจึงทำลายก้อนหินให้แหลกละเอียด แล้วไปยืนอยู่บนยอดเรือนของเศรษฐีเมืองราชคฤห์ เศรษฐีเห็นแล้วศรัทธายอมรับว่า ท่านเป็นพระอรหันต์จริง จึงคว่ำหน้านอนราบกับพื้นแล้วอ่อนวอนให้ท่านลงมาจากยอดเรือน ผลของการแสดงฤทธิ์ในครั้งนั้น ทำให้เศรษฐีเมืองราชคฤห์เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ประกาศตนนับถือพระรัตนตรัยตลอดชีวิต^{๔๒}

ปาฏิหาริย์ของพระสวลี ท่านมีสถานะเดิมเกิดในวรรณะกษัตริย์ เป็นโอรสของพระนางสุปปวาสา เป็นชาวเมืองกุณฑโกถียนคร ซึ่งเป็นหนึ่งของกษัตริย์โกถียวงศ์ อันเป็นพระญาติข้างฝ่ายพุทธมารดา

ชีวิตฆราวาสของท่านนั้น อยู่ในท้องของพระมารดานานถึง ๗ ปี ๗ เดือนและ ๗ วัน^{๔๓} ดังนั้น ท่านจึงแปลกพิเศษกว่าเด็กคนอื่น ๆ กล่าวคือ เมื่อคลอดออกจากครรภ์พระมารดาแล้วสามารถทำงานได้เลย เพราะวันที่คลอดท่านนั้น บิดามารดาได้นิมนต์พระพุทธเจ้ามาเสวยพระกระยาหารพร้อมด้วยพระสาวกรูปสำคัญ เช่น พระสารีบุตร ท่านมีโอกาสนำชีวิตฆราวาสเพียงแค่ ๗ วัน การออกบวชในวันที่ ๗ หลังจากทีประสูติจากครรภ์พระมารดา โดยพระบิดาและ

^{๔๑} ธ.อ.๓/๒๔๗-๒๕๑.

^{๔๒} บรรจบ บรรณรุจิ, อสีติมหาสาวก, (นนทบุรี : กองทุนศึกษาพุทธสถาน, ๒๕๓๕), หน้า ๑๒๓.

^{๔๓} อุทาน.อ.๑/๓/๒๑๐-๑.

พระมารดาได้มอบถวายให้เป็นสัทธิวิหาริกของพระสารีบุตร การแสดงปาฏิหาริย์ของพระสิวลีมีดังต่อไปนี้

การแสดงปาฏิหาริย์ของพระสิวลีในช่วงที่ประสูติจากครรภ์ของพระมารดา และประยูรญาติทั้งหลายได้นิมนต์พระพุทธเจ้าและพระสาวกมาฉันภัตตาหารที่พระดำหนักเป็นเวลา ๗ วัน เจ้าชายสิวลีนั่น โดยเหตุที่อยู่ในครรภ์พระมารดานานถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน เมื่อประสูติออกมาแล้วจึงสามารถทำงานได้เลย

แสดงให้เห็นว่าพระสิวลีได้ใช้ปาฏิหาริย์ในการช่วยถวายภัตตาหารแด่พระพุทธเจ้า พร้อมด้วยสาวกทั้งหลายพระสารีบุตรได้พิจารณาดูเจ้าชายพระองค์น้อยมาตั้งแต่วันแรก ครั้นถึงวันที่ ๗ ซึ่งเป็นวันสุดท้ายที่รับนิมนต์ไว้ จึงได้สนทนากับเจ้าชายเพื่อสร้างความคุ้นเคย ขณะนั้นเองพระนางสุปปวาสาทอดพระเนตรเห็นเจ้าชายน้อยสนทนากับพระสารีบุตร จึงเสด็จเข้าไปใกล้ พระสารีบุตรได้ถวายพระพรให้ทราบว่กำลังชวนให้เจ้าชายออกบวช และเจ้าชายก็สนพระทัย พระนางสุปปวาสาทรงดีพระทัยเป็นอย่างมาก จึงตรัสอนุญาตให้พระเถระช่วยจัดการบวชให้ตามที่เจ้าชายประสงค์

เมื่อพระนางสุปปวาสาและพระประยูรญาติรวมทั้งพระบิดาอนุญาตแล้ว พระสารีบุตรก็นำเจ้าชายน้อยกลับไปวัด แล้วจัดการบวชให้เป็นสามเณรและนับแต่วันที่ท่านบวช ลากสักการะก็เกิดขึ้นเป็นอย่างมากแก่ภิกษุสงฆ์ที่อยู่ร่วมกันภายในวัด ท่านได้ฟัง ตบปัญจกกรรมฐานจากพระสารีบุตรผู้เป็นพระอุปัชฌาย์เป็นอันดับแรก โดยพระอุปัชฌาย์สอนให้ท่านกำหนดส่วนของร่างกายที่เห็นได้ง่ายๆก่อน ๕ ส่วน คือ เกสา(ผม), โลมา(ขน), นขา(เล็บ), ทันตา(ฟัน), ตโจ(หนัง) จากนั้นพระอุปัชฌาย์ได้สอนให้ท่านพิจารณาถึงความทุกข์ทนทรมานขณะที่อยู่ในพระครรภ์ของพระมารดานานถึง ๗ ปี ท่านได้บรรลุพระอรหัตต์ในเวลาพลงผมเสร็จพอดี คือท่านได้บรรลุโสดาปัตติผล ในเวลาพลงผมครั้งที่ ๑ เสร็จ บรรลุสทิกาคามิผลในเวลาพลงผมครั้งที่ ๒ เสร็จ บรรลุอนาคามิผลในเวลาพลงผมครั้งที่ ๓ เสร็จ และบรรลุอรหัตผลในเวลาพลงผมครั้งที่ ๔ ซึ่งเป็นจุดสุดท้ายเสร็จเรียบร้อยแล้ว

แสดงให้เห็นว่าพระสิวลีใช้ปาฏิหาริย์สามแบบอนุสาสนีปาฏิหาริย์ในช่วงที่กล่าวได้ว่าท่านเป็นพระภิกษุผู้เลิศในด้านเป็นผู้ที่มีลากสักการะมากนั้น เพราะเหตุที่ท่านได้กระทำและตั้งความปรารถนาไว้ดีแล้วตั้งแต่ภพชาติในอดีต จนมาถึงในชาติสุดท้ายนี้ ท่านเกิดในพระครรภ์ของพระราชธิดา ได้รับความทุกข์ทรมานอยู่ในพระครรภ์นานถึง ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ครั้นประสูติแล้วพระบิดาและพระมารดาได้ถวายมหาทาน แก่พระภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ที่มีพระศาสดาทรงเป็นพระประธาน ในระยะเวลาตลอด ๗ วัน ในวันที่ ๗ นั้นเอง “พระสารีบุตรได้มาสนทนากับสิวลีกุมารแล้วก็ชวนออกบวช ครั้นบวชแล้วท่านได้เจริญวิปัสสนากรรมฐาน ระลึกถึงความทุกข์ที่

พระองค์ได้รับอยู่ตลอด ๗ ปี ๗ เดือน ๗ วัน ในที่สุดท่านก็ทำอาสวะกิเลสให้สิ้นไป บรรลุเป็นพระอรหันต์ผู้สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ”^{๔๔} ไม่ว่าจะไปอยู่ในถิ่นที่ทุรกันดารอย่างไรก็ไม่เคยลำบากเรื่องปัจจัยสี่ เช่นการที่พระพุทธเจ้าเคยพาพระสาวก ๕๐๐ รูปเดินทางไกลผ่านถิ่นทุรกันดาร โดยมีพระสวีสตามเสด็จอยู่ในจำนวนนั้นด้วย ผลปรากฏว่าพระสาวกทั้งหมดนั้นไม่ลำบากด้วยภัตตาหารใดๆเลย เหตุการณ์ทำนองนี้เกิดขึ้นหลายครั้ง พระพุทธเจ้าทรงตรัสว่าเป็นเพราะกุศลผลบุญของพระสวีสที่ทำได้ทำไว้แต่อดีตชาติ เหตุการณ์ที่กล่าวมานี้แม้จะไม่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยตรง แต่เป็นเหตุการณ์สนับสนุนที่พอกกล่าวอ้างได้ว่ามีส่วนส่งเสริมต่อการปฏิบัติธรรมของพระสาวกรูปอื่นๆ เพราะอาหารถือเป็นปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งต่อการปฏิบัติธรรม

ปาฏิหาริย์สามของพระมหากัจจายนเถระ ท่านเกิดในวรรณพราหมณ์ตระกูล “กัจจายนะ” บิดาเป็นปุโรหิตของพระเจ้าจันทรปัชโชติ ท่านมีชื่อว่า “กาญจนะ” หรือ กัจจายนะ” เพราะมีผิวพรรณงามดุจทองคำ การกล่าวถึงปาฏิหาริย์สามของท่านมีดังนี้

แสดงให้เห็นว่าตอนที่ท่านเกิดในตระกูลคฤหบดี วันหนึ่งได้มีโอกาสมาฟังธรรมในสำนักของพระบรมศาสดา ได้เห็นภิกษุรูปหนึ่งซึ่งพระบรมศาสดาทรงสถาปนาขึ้นในตำแหน่งที่สามารถจำแนกเนื้อความพุทธพจน์ที่พระศาสดาตรัสไว้โดยย่อแม้เพียงเล็กน้อยให้พิสดารโดยลึกซึ้ง ได้ตัวท่านเองปรารถนาอยากได้ตำแหน่งนั้นบ้าง จึงหมั่นทำบุญให้ทานทุกอย่างจนตลอดชีวิต พร้อมกับอธิษฐานจิตอยู่ตลอดเวลาเมื่อละโลกไปแล้วบุญนั้นได้ส่งผลให้ท่านได้ไปเสวยทิพยสมบัติในเทวโลกเป็นระยะเวลาอันยาวนานต่อมาในสมัยของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า สุเมธะ ท่านเกิดเป็นวิยาธรผู้สามารถท่องเที่ยวไปทางอากาศ ได้เห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าซึ่งประทับนั่งในป่าตามลำพัง จึงเกิดความเลื่อมใสพระพุทธศาสนา

ต่อมาแสดงให้เห็นว่าท่านได้ใช้อาเทศนาคือการนำเอาดอกกระณิการมาทำสักการบูชาด้วยความเคารพนอบน้อม ด้วยบุญนั้นจึงส่งผลให้ท่านได้กลับไปเสวยทิพยสมบัติเหมือนเดิมและเวียนวนอยู่ในสุคติภูมิแต่เพียงอย่างเดียว ตั้งแต่ในภพชาตินั้นมาท่านไม่เคยตกไปในสภาวะใดๆเลย

ต่อมาท่านพระมหากัจจายนะได้ทำบุญไว้เป็นอันมากในยุคสมัย พระปทุมุตตรสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วได้ตั้งจิตปรารถนาความเป็นผู้เลิศกว่าภิกษุทั้งหลาย ในด้านผู้จำแนกเนื้อความที่พระศาสดาตรัสไว้โดยย่อให้พิสดาร ในกาลสมัยแห่งพระสุเมธสัมมาสัมพุทธเจ้า ท่านก็เป็นผู้ทรงวิชา เหาะไปในอากาศ มีจิตเลื่อมใส ทำการบูชาด้วยดอกกระณิการแด่พระพุทธเจ้า ในกาลสมัยของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระนามว่า กัสสปะ ท่านได้เกิดเป็นลูกเศรษฐีในกรุงพาราณสี เมื่อ

^{๔๔} เถร.อ.๑/๓๐๘-๕.

พระผู้มีพระภาคเจ้าปริณิพพานแล้ว ท่านได้นำเอาแผ่นอิฐทองคำมีราคาแสนหนึ่ง ทำการบูชาที่พระเจดีย์ทองสำหรับบำเพ็ญกัมมัฏฐาน ท่านก็ได้ตั้งความปรารถนาไว้ว่า “ด้วยผลแห่งบุญนี้ ขอให้สรีระของข้าพระองค์มีวรรณะประดุจทองคำในทุกภพทุกชาติที่ได้บังเกิดแล้วด้วยเถิด” เมื่ออธิษฐานจิตมั่นคงอย่างนั้นแล้ว ก็ได้ตั้งใจสร้างสมบุญบารมีอุปถัมภ์บำรุงพุทธศาสนาไม่เคยขาดเลยตลอดชีวิต^{๔๕} ในสมัยพุทธกาล ท่านเกิดในบ้านของปุโรหิตของพระเจ้าจันทปัชโชต มีสีกายเหมือนทองคำ จึงได้ชื่อว่า กัญจนมาณพ เมื่อเจริญวัยแล้วได้ศึกษาเล่าเรียนไตรเพท พอบิดาล่วงไปได้ตำแหน่งปุโรหิตแทนบิดา จึงได้ชื่อว่า กัจจายณะ พระเจ้าจันทปัชโชต จึงได้ส่งท่านกัจจายณะไปทูลอาราธนาพระศาสดา พระพุทธองค์ก็ได้ทรงแสดงธรรมแก่เขา ในที่สุดแห่งพระธรรมเทศนา ก็บรรลุอรหัตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา พระศาสดาทรงตั้งท่านมหากัจจายณะไว้ในตำแหน่งผู้เป็นเลิศในการจำแนก “ข้อความที่พระศาสดาตรัสไว้โดยย่อให้พิสดาร”^{๔๖}

ปาฏิหาริย์ของพระองค์คุณิมาล ตามตำนานกล่าวว่า เวลาที่ท่านคลอดจากครรภ์มารดานั้นเป็นเวลากลางคืน ก็ปรากฏเหตุการณ์ที่น่าอัศจรรย์ของพระองค์คุณิมาล ดังนี้

อิทธิปาฏิหาริย์ครั้งแรกของพระองค์คุณิมาลคือในระยะเวลาที่เกิดเหตุการณ์มหัศจรรย์ขึ้น นั่นคือ ศัสตราวุธในบ้านของปุโรหิตก็ดีในพระคลังแสงก็ดี เกิดเป็นเปลวไฟส่องแสงสว่างโชติช่วงแผ่รังสีไปเป็นบริเวณกว้าง ปุโรหิตซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในการดูฤกษ์ยามอยู่แล้ว จึงออกจากบ้านไปแหงนดูท้องฟ้า ปรากฏว่าเวลาตกฟาก (เวลาคลอด) ของบุตรชายนั้นเป็นโจรฤกษ์คือ “ผู้ที่เกิดในฤกษ์นี้ย่อมเป็นโจรก่อนข้างแน่ จึงไม่สู้สบายใจนัก”^{๔๗} เมื่อเจริญวัยขึ้น บิดาได้ส่งท่านให้ไปศึกษาศิลปวิทยาที่สำนักของอาจารย์ทศปาโมกข์ ณ เมืองดักกสิลา เมื่อท่านศึกษาอยู่ในสำนักทศปาโมกข์นั้นท่านตั้งใจศึกษาเต็มທີ່การศึกษาที่เมืองดักกสิลานี้เองที่ทำให้ท่านต้องมาเป็นโจรด้วยความจำเป็น ท่านเป็นคนแข็งแรงและมีกำลังเท่าช้าง ๗ เชือก เพราะในอดีตชาตินั้น ท่านได้เห็นพระปัจเจกพุทธเจ้าองค์หนึ่ง เดินตากฝนผ่านมายังโรงนาของท่าน จึงเกิดความสงสารและได้ก่อไฟผิงถวายพระปัจเจกเจ้าด้วยความปีติโสมนัส บุญในครั้งนั้นส่งผลให้ท่านเกิดมามีกำลังแข็งแรงเท่าช้าง ๗ เชือกในทุกภพชาติ

แสดงให้ว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้อาเทศนาปาฏิหาริย์ คือ การทรมานโจรองค์คุณิมาลได้แล้วจึงประทานการบวชให้ท่าน ในวันหนึ่งพระองค์คุณิมาลออกไปรับบิณฑบาตได้เห็นหญิงมีครรภ์แก่คนหนึ่งคลอดบุตรไม่ได้ ได้รับทุกข์เวทนามาก เมื่อฉันภัตตาหารเสร็จแล้วจึงไปเฝ้าพระ

^{๔๕} บรรจบ บรรณรุจิ, อธิติมหาสาวก, หน้า ๑๔๖.

^{๔๖} จุ.พุทธ.(ไทย) ๑๒/๒๐/๒๐๑๒.

^{๔๗} วิรัช ธีรพันธุ์เมธี, ประวัติพุทธบริษัท, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน, ๒๕๔๐), หน้า ๓๐.

ศาสดาปรารถนาจะช่วยหญิงนั้น พระศาสดาตรัสให้ไปหาหญิงมีครรภ์แก่นั้นแล้วให้ตั้งสัจจะอธิษฐานว่า ตั้งแต่เราเกิดแล้วในอริยชาติ จะได้แก่ลึงปลงสัตว์เสียจากชีวิตก็หาไม่ได้ ด้วยสัจจะวาจานี้ขอความสวัสดิ์จึงมีแก่ครรภ์ของน้องหญิงเกิด พระองค์อุลิตมาก็ได้ทำตามทีพระศาสดาตรัสสอน หญิงมีครรภ์แก่นั้นก็คลอดบุตรได้โดยง่าย^{๔๘} แสดงให้เห็นว่าพระองค์ทรงสอนแบบอนุสาสนีปาฏิหาริย์ คือ พระผู้มีพระภาคทรงตรัสสอนให้พระองค์อุลิตมาแล้ว สัจจะวาจา พระองค์อุลิตมาก็ได้กล่าวสัจจะวาจา ให้มีความสุขสวัสดิ์ทั้งมารดาและทารก หญิงนั้นก็คลอดทารกอย่างสะดวกดี ท่านได้บรรลุโศคาปัตติผลก่อนบวช หลังจากฟังพระพุทธเจ้าแสดงธรรมเรื่องการไม่ฆ่าสัตว์ จากนั้นจึงทูลขอบวช ครั้นบวชแล้วก็เจริญวิปัสสนาจนได้บรรลุอรหัตผล ในเวลาต่อมาเมื่อท่านไปบิณฑบาตก็ถูกก้อนดิน ท่อนไม้ ก้อนกรวดที่เขาว้างไป จนศีรษะแตกมีโลหิตไหล พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงตรัสว่า “กรรมที่จะให้ผลไปหมกไหม้ในนรกเป็นเวลาหลายหมื่นหลายแสนปี เป็นอันท่านได้รับผลในปัจจุบันนี้”^{๔๙}

ปาฏิหาริย์ของพระศาสดะ การที่ท่านแสดงปาฏิหาริย์สามมีดังนี้

อิทธิปาฏิหาริย์ในระยะที่ท่านได้บำเพ็ญกรรมฐานจนได้บรรลุสมาบัติ ๘ ทำให้ท่านมีความชำนาญในการเข้าสมาบัติ ๘ และมีความชำนาญเป็นพิเศษในการเข้าเตโชสมาบัติ คราวหนึ่งท่านเดินทางไปยังท่าเรืออัมพะ ที่ท่าเรือแห่งนั้นมีอาศรมของพวกชฎิลตั้งอยู่ ชฎิลคณะนี้นับถือพญานาค (งูใหญ่) พญานาคนั้นมีฤทธิ์มากสามารถบันดาลฝนให้ตกหรือไม่ตกก็ได้ตามใจปรารถนา ซึ่งทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณท่าเรืออัมพะได้รับความเดือดร้อนมาก

แสดงว่าพระศาสดะได้ใช้อาเทศนาปาฏิหาริย์คือได้รับทราบความเดือดร้อนของชาวบ้าน จึงคิดอยู่ว่าจะทรมานพญานาคคนนั้นให้ได้ ครั้นเมื่อได้โอกาสแล้วท่านก็ไปนั่งสมาธิใกล้ที่อยู่ของพญานาคนั้น เป็นเหตุให้พญานาคโกรธมากถึงขั้นพ่นควันพิษใส่ท่าน ท่านก็เข้าเตโชสมาบัติอธิษฐานจิตให้บังเกิดควันพิษฟุ้งเคลือบกลบควันพิษของพญานาค พญานาคยิ่งโกรธมากขึ้นจึงพ่นควันพิษใส่ท่านอีก ท่านก็เข้าเตโชสมาบัติแล้วอธิษฐานจิตให้บังเกิดเป็นควันไฟที่ร้อนแรงยิ่งกว่าใส่พญานาค จนในที่สุดพญานาคต้องยอมแพ้ พระพุทธเจ้าจึงตั้งท่านไว้ในตำแหน่งเอตทัคคะด้านเข้าเตโชสมาบัติ^{๕๐}

ต่อมามีเรื่องที่ทำให้เห็นปาฏิหาริย์สามของท่าน ดังนี้ ว่าคราวหนึ่งพระพุทธเจ้าประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ มีชาวเมืองแคว้นอังคะจำนวนมากมาเพื่อขอเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระศาสดะได้

^{๔๘} ม.ม.(ไทย) ๒๑/๑๓/๑๔๘.

^{๔๙} บรรจบ บรรณรุจิ, อสีติมหาสาวก, หน้า ๑๑๒.

^{๕๐} อ้างแล้ว, หน้า ๑๑๒.

แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ด้วยการดำดินลงไปแล้วโผล่ขึ้นเบื้องพระพักตร์ของพระพุทธองค์ พระพุทธเจ้าเห็นว่าชาวเมืองแคว้นอังคะที่ยังไม่เลื่อมใสศรัทธาก็เริ่มที่จะน้อมใจศรัทธาในพระพุทธศาสนาแล้ว เพื่อเป็นการเพิ่มพูนศรัทธาของพวกเขา พระองค์จึงรับสั่งให้ท่านแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ต่อไปอีกด้วย การยืน เดิน นั่ง นอนในอากาศ ท่านแสดงตามที่พระพุทธเจ้าทรงรับสั่งอย่างครบถ้วน และจบลงด้วยการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ที่ท่านชำนาญ คือ การทำให้เกิดควันไฟออกจากกายของท่าน^{๕๑} ดังนั้นท่านสาเกตะ จึงได้ใช้อิทธิปาฏิหาริย์ควบคู่กับอนุสาสนีปาฏิหาริย์ จนทำให้ผู้คนเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนายิ่งขึ้นไป

๓.๕ วิธีการปฏิบัติเพื่อให้เกิดปาฏิหาริย์สาม

วิธีการปฏิบัติเพื่อที่จะให้เกิดปาฏิหาริย์สามขึ้นมาได้นั้น ต้องอาศัยศรัทธา ความเชื่อมั่น วัริยะความเพียรอย่างมุ่งมั่น เพื่อให้สำเร็จผลตามความมุ่งหมาย และจะต้องประกอบด้วย

๓.๕.๑ ศรัทธา ๔ ประการ

ในเบื้องต้นผู้จะปฏิบัติต้องมีศรัทธา คือ ความเชื่อเป็นเบื้องต้น ๔ ประการ ดังต่อไปนี้

๑) กัมมัตถตา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือเชื่อว่าเมื่อทำอะไร โดยมีตัวเจตนาเป็นตัวนำ ตั้งใจที่จะทำ ย่อมจัดว่าเป็นกรรม ทั้งด้านกายกรรม วาจากรรม มโนกรรม และเชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๒) วิปากัตถตา เชื่อวิบากกรรม เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมดีและกรรมชั่วที่ตนเองลงมือกระทำไป โดยมีเจตนาเป็นที่ตั้ง ย่อมมีผลตอบสนองกลับมาแน่นอน ทำเหตุดี ผลดีก็ตามมา ทำเหตุชั่ว ผลชั่วก็จะตามมา

๓) กัมมัตถสกตาสัตถตา มีความเชื่อว่าสัตว์มีกรรมเป็นของตนเอง ใครกระทำความใดไว้ ตัวผู้นั้นจะต้องรับผลของกรรมนั้นแน่นอน ไม่มีใครมารับแทนได้ เมื่อตนเองไม่ได้ทำกรรมก็จะไปรับแทนคนอื่นไม่ได้เหมือนกัน ดังนั้น กรรมจึงเป็นสมบัติส่วนตัวที่ทุกคนต้องยอมรับและปฏิเสธไม่ได้ทีเดียว

๔) ตถาคตโพธิสัตถตา เชื่อในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มีความเชื่อมั่นว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้ตรัสรู้โดยชอบเอง ผู้ที่ประพฤติตามที่พระองค์แสดงไว้ก็จะพ้นทุกข์และเข้าถึงธรรมได้เหมือนกันแน่นอน^{๕๒}

^{๕๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๕.

^{๕๒} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๘๒๒/๔๔๓.

๓.๕.๒ คีล

หากบุคคลมีศรัทธาเชื่อมั่นดีแล้ว โดยเฉพาะเชื่อมั่นในพระปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า จึงจะมีความมุ่งมั่นในหลักการดำเนินไปสู่มรรค ผล นิพพานตามที่พระพุทธองค์ได้ดำเนินไปเป็นตัวอย่างแล้ว จึงลงมือตั้งใจรับสมาทานศีลในแต่ละขั้นตามสติกำลังปัญญาของแต่ละบุคคล คือ ศีล ๕ สำหรับผู้ครองเรือน, ศีลอุโบสถสำหรับอุบาสกอุบาสิกา, ศีล ๑๐ สำหรับสามเณร และศีล ๒๒๗ สำหรับพระภิกษุ^{๕๓} เมื่อโยคาวจรบุคคลได้สมาทานศีลสมบูรณ์แล้ว ปฏิบัติให้สมควรแก่ศีลนั้นๆ มีการเจริญสมถภาวนา อันเป็นตัวยสมาธิ และเจริญวิปัสสนาภาวนา อันเป็นตัวยปัญญา โดยการเจริญสมถกรรมฐานนั้น มุ่งหวังให้จิตเกิดความสงบ มีอารมณ์เป็นหนึ่งตั้งมั่น และการเจริญพระกรรมฐานแบบวิปัสสนา มุ่งหวังฝึกจิตให้รู้แจ้งในรูป-นามตามความเป็นจริงว่า เป็นของไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เพื่อกำจัดความเข้าใจผิดที่ยึดมั่นว่า รูป-นาม เป็นของเที่ยง เป็นตัวตน^{๕๔}

นอกจากนั้น หลักปฏิบัติ คือ สมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานนี้ เป็นปัจจัยเกื้อกูลเกื้อหนุนและกัน จนทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุถึงมรรคผลนิพพาน อันเป็นจุดมุ่งหมายในการปฏิบัติได้ เพราะสมถกรรมฐานจะเป็นพื้นฐานให้จิตตั้งมั่นอยู่ได้ แล้วจึงทำสมาธิให้เป็นบาทฐาน ยกจิตขึ้นมาพิจารณารูป-นามตามความเป็นจริง จิตก็จะดำเนินไปสู่จุดหมายคือ หลุดพ้นจากกิเลส ๗ เหมือนอย่างเรื่องพระติสสเถระ ผู้เจริญอุสุภกรรมฐาน ในสิลนิตยเทศวิสุทธิมรรค กล่าวว่า ท่านเจริญกรรมฐานด้วยการถือเอากระดูกเป็นอารมณ์ เทียบได้กับปฐวิกลิต ท่านจะยืน เดิน นั่ง นอนที่ใดจะกำหนดเป็นอารมณ์ ครั้งหนึ่งท่านมองดูตามเสียงของสตรีนางหนึ่งที่กำลังหัวเราะ ก็พิจารณาเห็นฟัน จึงยึดเอาฟันกระดูกของนางเป็นอารมณ์ ยืนสงบนิ่งบรรลุปฐมฌาน แล้วทำสมาธิให้เป็นบาทฐาน ยกจิตขึ้นอยู่บนฐานคือฌาน พิจารณาด้วยกำลังของสมาธิ เห็นการเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไปโดยความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตาของสังขารอันเป็นกระดูกฟัน จิตก็หลุดพ้นจากกิเลสสำเร็จเป็นพระอรหันต์^{๕๕}

๓.๕.๓ หลักธรรมที่เกื้อกูลต่อการปฏิบัติให้เกิดปาฏิหาริย์สาม

การลงมือปฏิบัติสมถกรรมฐาน เป็นอุบายเครื่องทำใจให้เป็นสมาธิ กำจัดนิวรณ์ปกิเลสทั้ง ๕ ประการที่ปิดกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี ต้องแก้ด้วยกรรมฐานที่เป็นปฏิปักษ์ต่อกัน คือ กามฉันท์ พอใจรักใคร่ในอารมณ์ มีรูป เป็นต้น ต้องเจริญกายคตาสติกรรมฐานแก่กัน, พยาบาท ปองร้ายผู้อื่น ต้องเจริญเมตตากรรมฐานแก่กัน, ถีนมิทระ จิตหดหู่และเคลิบเคลิ้ม ต้องเจริญพุทธานุสติกรรมฐานแก่กัน, อุทธัจจกุกกุจจะ ฟุ้งซ่านและรำคาญ ต้องเจริญกสิณกรรมฐานแก่กัน, วิกิจจนา

^{๕๓} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๓๖๓/๓๘๘.

^{๕๔} ที. ปา. (ไทย) ๑๑/๓๗๕/๒๕๐ , อง. ทุก. (ไทย) ๒๐/๒๗๕/๗๗.

^{๕๕} มงคลสูตรที่ปณ. ๑/๑๗๒/๑๘๖.

ลั้งเลไม่ตกลงใจได้ ต้องเจริญจตุธาตุวัตถสถานกรรมฐาน^{๕๖} อีกอย่างหนึ่งองค์ฌานต่างๆ ที่เกิดจากการฝึกสมถกรรมฐาน คือ วิตก อาการจับแน่นของจิตที่แนบกับอารมณ์ขณะนั้น จะกำจัดถิ่นมิถุระ ความว่องเหงาได้, วิจารณ์ การที่จิตคลุกเคล้าเข้ากับอารมณ์จนเป็นเนื้อเดียวกันในขณะนั้น สามารถกำจัดวิกิจจนา ความลั้งเลสงสัยไปได้, ปีติและสุข อันเป็นความอึดใจ เป็นอาการที่จิตอึดเอิบชุ่มชื้น สามารถกำจัดความแห้งแล้งคับแค้นและความทุกข์ใจในขณะที่เสวยอารมณ์ได้, เอกัคคตา ลักษณะที่จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่ง นิ่งสงบอยู่ในสมาธิ จึงไม่มีความต้องการที่เป็นความทุกข์อันเร้าร้อน เพราะว่า จิตเป็นธรรมชาติที่เบา ชอบรับอารมณ์ในที่ไกล ต้องเสวยอารมณ์เป็นที่ตั้งตลอดเวลา^{๕๗}

ด้วยเหตุนี้ การปฏิบัติสมถกรรมฐาน จึงเป็นกระบวนการพัฒนาจิตของบุคคลตามหลัก อริยจิตสิกขาในไตรสิกขา ซึ่งหมายถึง การฝึกปรือในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ได้แก่รวมเอาองค์มรรคข้อสัมมาวายามะ สัมมาสติและสัมมาสมาธิเข้ามา ว่าโดยสาระก็คือ การฝึกให้มีจิตใจ เข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบ ผ่องใส เป็นสุข บริสุทธิ์ ปราศจากสิ่งรบกวน อยู่ในสภาพเหมาะแก่การไ้ใช้งานมากที่สุด โดยเฉพาะการใช้ปัญญา อย่างลึกซึ้งและตรงตามความเป็นจริง กล่าวโดยย่อ อริยจิตสิกขา ก็คือ สมาธิอันเป็นความแน่วแน่ แห่งจิตใจ โดยใช้หลักสมถะและวิปัสสนาเป็นสำคัญ ในการพัฒนาจิตเพื่อให้มีคุณภาพที่ดี จนสามารถละอวิชชาได้ตามลำดับ^{๕๘} ดังพระพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า

“สมถะที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมให้จิตเจริญ จิตที่เจริญแล้ว

ย่อมละระคะได้ วิปัสสนาที่ภิกษุเจริญแล้ว ย่อมให้ปัญญา

เจริญ ปัญญาที่เจริญแล้ว ย่อมละอวิชชาได้”^{๕๙}

ดังนั้น อุบายในการทำจิตให้ตั้งมั่น จึงต้องใช้อารมณ์อันเป็นที่ตั้งแห่งความสงบ เหล่านั้น จะทำให้ผู้ปฏิบัติสำเร็จคุณธรรมคือฌาน ๔ ทำให้เกิดปฏิภาณนิมิตที่เกิดจากสัญญาแท้ ๆ สามารถบังคับย่อได้ขยายได้ตามความต้องการ สำเร็จอรุพฌาน ๔ เป็นอภิญญาสามารถแสดง อิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ ได้ จึงต้องปฏิบัติตามหลักของกรรมฐาน ๔๐ ประการ ต่อไปนี้ทุกขั้นตอน ได้แก่

๓.๕.๔ กสิณ ๑๐

เป็นการปฏิบัติสมถกรรมฐาน ที่ทำให้ผู้ฝึกมีความสงบนิ่ง ความสงบจากสมถกรรมฐานนั้นมีพลานุภาพ สามารถรักษาโรคบางชนิดได้ ทำให้มีอารมณ์เยือกเย็น ความจำดี ผิวพรรณผ่อง

^{๕๖} อนุ.ปญจก.(ไทย) ๒๒/๕๑/๗๒ , อภิ.วิ. ๓/๕๘๓/๕๐.

^{๕๗} วิสุทธิ. ๑/๑๓๕ , สงคห. ๕๑.

^{๕๘} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๕๑๕.

^{๕๙} อนุ.ทก.(ไทย) ๒๐ /๓๒/๗๖.

ใต้อายุยืนยาว สามารถต่อสู้กับอุปสรรคในชีวิตได้อย่างหนักแน่นมั่นคง เป็นพื้นฐานในการเจริญวิปัสสนากรรมฐานต่อไป และเป็นบาทฐานของการแสดงฤทธิ์ เช่น ฤทธิ์ของ สังกิจจสามเณร^{๖๐} เป็นพระอรหันต์ ถูกโจรฟันไม่เข้า มาไม่ตาย อาวุธต่าง ๆ ที่ทำร้ายก็ถูกทำลายพินาศไป กลืน ทั้ง ๑๐ ประการนั้น มีดังต่อไปนี้

- ๑) ปฐวิกกลิน เพ่งเอาดินเป็นอารมณ์
- ๒) อาโปกลิน เพ่งน้ำเป็นอารมณ์
- ๓) เตโชกลิน เพ่งไฟเป็นอารมณ์
- ๔) วาโยกลิน เพ่งลมเป็นอารมณ์
- ๕) นีลกลิน เพ่งสีเขียวเป็นอารมณ์
- ๖) ปิตกกลิน เพ่งสีเหลืองเป็นอารมณ์
- ๗) โลหิตกกลิน เพ่งสีแดงเป็นอารมณ์
- ๘) โอทาทกกลิน เพ่งสีขาวเป็นอารมณ์
- ๙) อาโลกกกลิน เพ่งแสงสว่างเป็นอารมณ์
- ๑๐) อากาสกกลิน เพ่งอากาศเป็นอารมณ์^{๖๑}

วิธีปฏิบัติ คือ การเพ่งมองสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นอารมณ์ตามความชอบ จนจิตตั้งมั่นเป็นสมาธิ มีพลังจนสามารถใช้สมาธิเป็นฐานทำให้เกิดปัญญาในขั้นสูงขึ้นไป สมถกรรมฐานกำหนดเพ่งดิน น้ำ ไฟ ลม สีเขียว เหลือง แดง ขาว แสงสว่าง ช่องว่างเป็นอารมณ์จนแนบสนิทมีอารมณ์เป็นหนึ่ง จิตแนบแน่นในอารมณ์เหล่านั้น จนถึงขั้นอุปจารสมาธิ แล้วพัฒนาเป็นอัปปนาสมาธิจึงสำเร็จเป็นฌาน จิตอยู่ในอารมณ์ของฌาน เมื่อออกจากฌานจะมีกำลังมาก ถ้าอธิฐานในขณะนั้นจะสำเร็จเป็นจริงได้ ซึ่งการทำให้เกิดฤทธิ์ด้วยการทำฌานให้เกิดขึ้น แล้วจึงฝึกฝนการเข้า-ออกจนชำนาญ พิจารณาอยู่เป็นประจำ ออกจากฌานแล้วอธิฐานให้ได้ฟังเสียงของเทวดาก็สามารถฟังได้ จัดเป็นมหุทิพย์ อธิฐานเห็นสิ่งที่อยู่ไกล ก็สามารถเห็นได้ด้วยกำลังฌาน^{๖๒}

^{๖๐} มงฺกลคฺคฺกทีปนี. ๑/๕๒/๔๕ – ๕๐.

^{๖๑} วิสุทฺธิ. ๑/๑๕๐ – ๒๑๗.

^{๖๒} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๒๓๒/๒๓๓., อภิ.ส. (ไทย) ๓๔/๑๕๒/๓๘., บ.ปฎิ. (ไทย) ๓๑/๒๒๕/๘๐.

๓.๖ วิธีปฏิบัติทำให้เพื่อให้เกิดปาฏิหาริย์

ผลการปฏิบัติ คือ ฤทธิ์สำเร็จมาจากกลืนตามลักษณะที่เกี่ยวข้องกัน เช่น

ปฐวีกถิณ ทำให้สามารถเนรมิตคนหนึ่งคนให้เป็นร้อยเป็นพันได้ แปลงร่างเป็นพญานาคหรือเป็นอะไรก็ได้ ทำแม่น้ำให้เป็นพื้นดินแล้วยืน เดิน นั่ง นอนที่นั่นได้ ทำบ้านให้เป็นต้นไม้ ทำต้นไม้ให้เป็นบ้าน ทำของหนักให้เบา ทำของเบาให้หนักและข่มกิเลสอารมณ์ที่น่าพอใจและไม่พอใจไม่ให้เกิดแก่ตนได้^{๖๓}

เตโชกถิณ ทำบังหวนควันได้ ทำเปลวไฟให้ลุกขึ้นจากร่างกายและวัตถุอื่น ๆ ให้ฝนถ่านเพลิงตกลงมา ทำไฟที่เกิดจากฤทธิ์ของผู้อื่นให้ดับด้วยฤทธิ์ไฟของตน เผาบ้านเมืองให้ไหม้ในพริบตา ทำที่มีดให้สว่าง มองเห็นด้วยจักขุทิพย์ ทำให้ไฟไหม้ร่างกายของตนในสมัยที่นิพพานหรือตายได้

อาโปกถิณ ทำให้ดำดินได้ ทำให้ฝนตกได้ ทำให้พื้นดินเป็นแม่น้ำและมหาสมุทร ทำน้ำให้เป็นน้ำนม น้ำผึ้ง ทำให้กระแสน้ำพุ่งออกจากร่างกายและทำให้ภูเขาแผ่นดินสะเทือน^{๖๔}

วಾಯุกถิณ ทำให้เหาะได้ หายตัวไปอย่างรวดเร็ว ทำของหนักให้เป็นเบาและทำให้พายุใหญ่เกิดขึ้นได้

นิลกถิณ ทำให้ของเป็นสีเขียว ทำเหล็ก ทองเหลือง ทองแดงให้เป็นแก้วมรกต ทำให้เกิดความมืด

ปีตกถิณ ทำให้ของเป็นสีเหลือง ทำวัตถุต่างๆ ให้เป็นทอง

โลหิตกถิณ ทำสิ่งของให้เป็นสีแดง ทำทองเหลืองทองแดงให้เป็นแก้วทับทิม

โอทาทกถิณ ทำสิ่งของให้เป็นสีขาว ทำมีดให้แจ้ง มีดาทิพย์

อาโลกกถิณ ทำรูปให้มีแสงสว่าง ทำมีดให้แจ้งเพื่อจะเห็นรูป

อากาสกถิณ ทำมีดให้แจ้ง เนรมิตแผ่นดินในอากาศ สามารถยืน เดิน นั่ง นอนบนอากาศได้

นอกจากนั้น กถิณ ยังทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติเข้าถึงอิทธิวิธีในลักษณะที่แตกต่างกัน คือ

๑) ถ้าต้องการล่องหนทะลุฝ่าทะลุกำแพงหรือที่กำบังต่างๆ เพียงอธิษฐานว่าของสิ่งเหล่านั้นจงเป็นช่องเป็นอากาศ ฝ่าหรือกำแพงนั้นก็จะเป็นช่องสามารถเดินทะลุผ่านไปได้

๒) ถ้าต้องการดำดิน ก็เข้าอาโปกถิณ อธิษฐานให้ดินกลายเป็นน้ำ

๓) ถ้าต้องการเดินบนน้ำ ก็ให้เข้าปฐวีกถิณ อธิษฐานน้ำให้กลายเป็นดิน

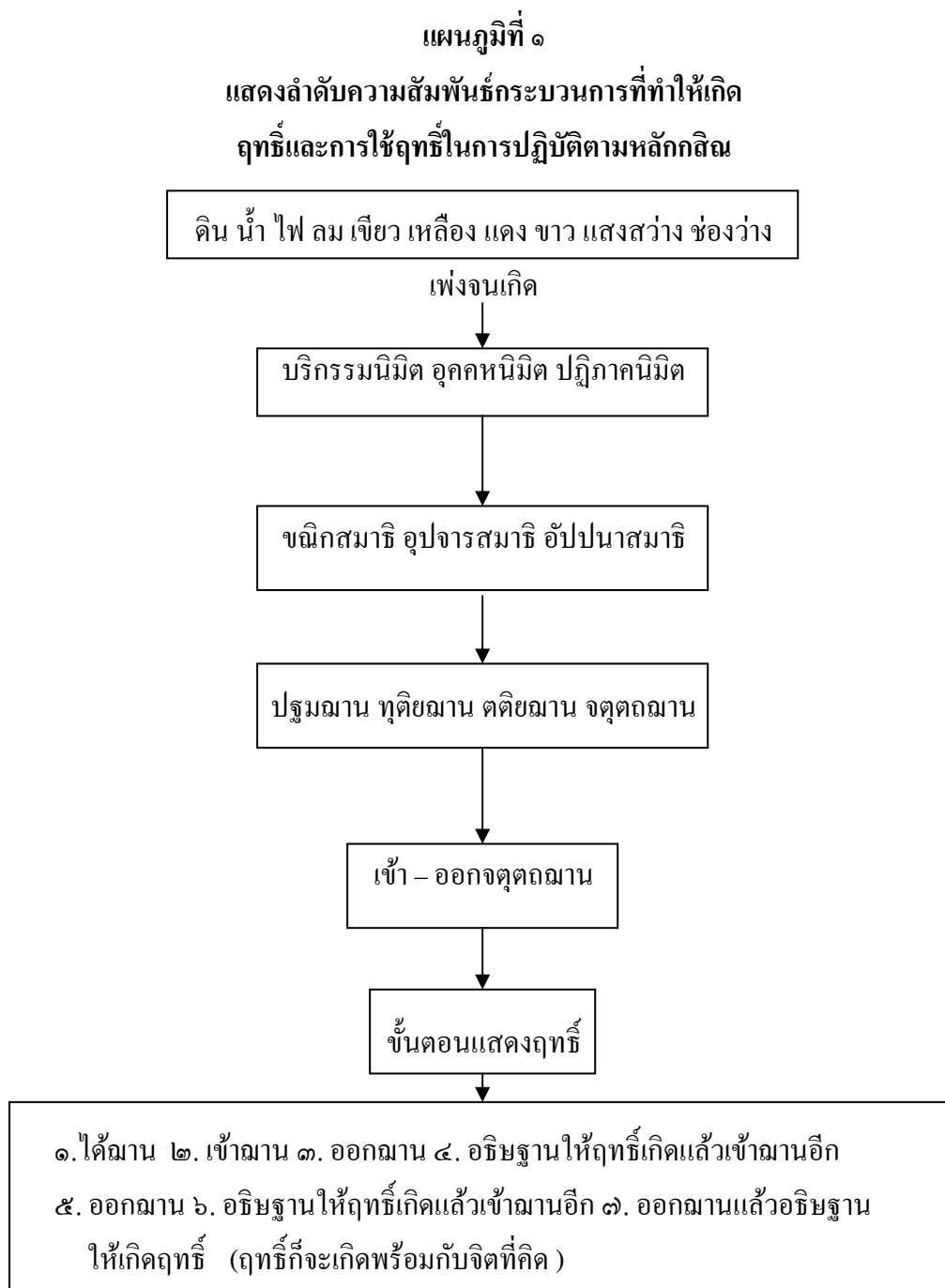
^{๖๓} วิสุทฺธิ. ๑/๒๒๔.

^{๖๔} วิสุทฺธิ. ๑/๒๒๔ – ๒๒๕.

๔) ถ้าจะเหาะไปในอากาศ ก็ให้เข้าปฐมวิภังค อธิษฐานให้อากาศกลายเป็นดิน

๕) หากต้องการจะลูบคลำพระอาทิตย์พระจันทร์นั้น ก็ให้อธิษฐานจิตว่า พระอาทิตย์พระจันทร์ เป็นประจุผลไม้ที่หลุดออกจากขั้วมาอยู่ในมือ แต่ดวงอาทิตย์ดวงจันทร์จริงนั้น ยังอยู่ที่เดิม แสดงให้เห็นว่าดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ที่อยู่ในมือเป็นเพียงสิ่งที่เนรมิตขึ้น อิทธิวิธียุคอย่างสำเร็จได้ด้วยการอธิษฐาน ด้วยแรงอธิษฐานจะทำให้จิตแน่วแน่และมีความเชื่อมั่นในสิ่งที่ทำ ความเชื่อมั่นจึงมีอำนาจในการสร้างฤทธิ์ได้ตามแรงอธิษฐาน จะเห็นได้ว่าถ้าเราจะประสงค์จะเดินจงกรมภายในภูเขา-กำแพง-แผ่นดิน ก็ย่อมที่จะเพ่ง อากาศกลืน แล้วอธิษฐานว่า “ขอให้ภายในภูเขา-กำแพง-แผ่นดิน จมมีช่องว่าง” สิ่งเหล่านั้นก็จะเป็ช่องว่างและสามารถเข้าไปเดินจงกรมได้ตามความต้องการ หากต้องการจะเหาะขึ้นไปและเดินจงกรมในอากาศ ให้เหมือนกับการเดินจงกรมบนพื้นดิน ท่านย่อมเพ่งปฐมวิภังค แล้วอธิษฐานว่า “ขอให้อากาศจงเป็นพื้นดิน” ดังนี้แล้วก็สามารถที่จะขึ้นไปเดินจงกรมบนอากาศได้ตามความประสงค์ หากมีความประสงค์จะให้ตนเหาะไปไหนมาไหนในอากาศได้ ด้วยการเพ่ง วาโยกลืน แล้วอธิษฐานว่า “ขอให้ตัวข้าพเจ้าเหาะไปได้” แต่การที่จะเหาะไปได้เร็วหรือช้าขึ้น ก็อยู่ที่การอธิษฐานอีกเช่นกัน ถ้าต้องการจะเหาะไปที่ใดที่หนึ่งให้ถึงพร้อมกับอภิญญาจิต ย่อมอธิษฐานว่า “ขอให้ตัวข้าพเจ้าเบาเหมือนกับจิต” ภายก็จะเบาและเหาะไปถึงที่หมายได้ตามความต้องการ ถ้าหากต้องการจะเห็นภูมิต่างๆ เช่น ภูมินรก ภูมิสวรรค์ เป็นต้น ให้เพ่ง อากาศกลืน แล้วอธิษฐานว่า “ขอให้ภูมิสถานเช่นพื้นแผ่นดิน จงเป็นอากาศ สามารถมองเห็นตลอดไปถึงภูมิต่างๆ ดังนี้แล้ว ก็ย่อมจะเห็นภูมิต่างๆ สมประสงค์ รวมความว่า ความสำเร็จต่างๆ แห่งอธิษฐานอิทธิวิธินี้ ก็คือคน ๆ เดียวทำให้เป็นหลายร้อยหลายพันคนได้ หลายร้อยหลายพันคนทำให้เป็นคนเดียวได้ แสดงตัวให้ปรากฏที่อื่นได้ หายตัวได้ ทะลุผา กำแพง ภูเขาหินเข้าไปได้ ทำพื้นแผ่นดินให้เป็นทะเลได้ เหาะได้ ดำดินได้ ลูบคลำดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ได้ ไปสู่พรหมโลกได้ ฯลฯ ใน คัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้กล่าวไว้ว่า มโนยิทธิ สามารถอธิษฐานแปลงเพศได้ตามความปรารถนาได้ทุกเพศ เช่น แปลงเป็นเด็ก แปลงเป็นนาค แปลงเป็นครุฑ แปลงเป็นเทวดา เป็นอสูร เป็นทะเล เป็นภูเขา เป็นราชสีห์ เป็นเสือโคร่ง แปลงเป็นกองทัพช้าง กองทัพม้า กองทัพเดินเท้า ซึ่งเรียกว่า วิภูพणाฤทธิ์ คือ ฤทธิ์ที่แสดงทำให้เป็นได้หลายอย่าง^{๖๕}

^{๖๕} สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), คัมภีร์วิสุทธิมรรค, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ประยูรวงศ์ปรีณิต จักัด, ๒๖๔๖), หน้า ๖๗๔-๖๗๕.

ที่มาแผนภูมิ โดยชัยรัตน์ ทองสุข^{๖๖}

^{๖๖} ชัยรัตน์ ทองสุข, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิชาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๘๘.

๓.๖.๒ อสุภะ ๑๐

อสุภะกรรมฐานนี้ มีประโยชน์แก่ผู้มีราคะเป็นเจ้าเรือน หรือ คนที่ประพฤติไปตามอำนาจของ ราคะ อยู่เป็นปกติ มีสาระประโยชน์เพื่อบรรเทาความมัวเมาหลงใหลในรูปที่สวयงาม ในเสียงที่ไพเราะ เป็นต้น โดยมองให้เห็นเป็นของน่าปฏิกุล มี ๑๐ ประการ ดังนี้

- ๑) อุทฺธมาตกะ   เอาซากศพที่ขึ้นอืดเป็นอารมณ์
- ๒) วินีลกะ   เอาซากศพที่มีสีเขียวเป็นอารมณ์
- ๓) วิปฺพุพกะ   เอาซากศพที่มีน้ำเหลืองไหลออกเป็นอารมณ์
- ๔) วิจฺฉิทฺทกะ   เอาซากศพที่มีอวัยวะเป็นท่อนๆเป็นอารมณ์
- ๕) วิกฺขายิตกะ   เอาซากศพที่ถูกสัตว์กัดขาดวินไปเป็นอารมณ์
- ๖) วิกฺขิตตกะ   เอาซากศพที่ถูกสัตว์กัดกระจายกระจายในที่นั้นๆเป็นอารมณ์
- ๗) หตฺตวิกฺขิตตกะ   เอาซากศพที่ถูกฆ่าตายเป็นอารมณ์
- ๘) โลหิตกะ   เอาซากศพที่มีโลหิตไหลออกอยู่เป็นอารมณ์
- ๙) ปุพฺพกะ   เอาซากศพที่มีหมู่นอนไหลออกมาอยู่เป็นอารมณ์
- ๑๐) อัญฺจิกะ   เอาซากศพที่เป็นโครงกระดูกเป็นอารมณ์^{๖๗}

๓.๖.๓ อนุสติ ๑๐

อนุสติ เป็นการกำหนดให้จิตจดจ่ออยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนเกิดสมาธิ จึงแสดงฤทธิ์หรือ ยกจิตขึ้นสู่วิปัสสนาพิจารณาสังขารเป็นไตรลักษณ์แล้วจึงบรรลุคุณวิเศษต่างๆ เป็นลำดับไป มีพระเถระผู้ทำความเพียร ในอรรถกถา สัพพาสวสูตร เป็นตัวอย่างว่า ขณะที่พระเถระกำลังนั่งฟังธรรมก็ถูกงูกัด พิชเล่นเข้าสู่อวัยวะต่างๆ ท่านก็รู้ว่าถูกงูกัดแต่ก็ยังนั่งนิ่งฟังธรรมด้วยความอึ้งใจ ขณะที่พิชเล่นเข้าสู่หัวใจ ท่านพิจารณาว่าศีลของตนตั้งแต่บวชมาไม่เคยค้างพร้อย เลยเกิดปีติสุขอย่างแรง จนทำให้พิชในร่างกายสลายหายไป ท่านมีสมาธิยกจิตขึ้นพิจารณากรรมฐาน กระทั่งได้บรรลุเป็นพระอรหันต์นี้ นี่เป็นตัวอย่างในการระลึกถึงศีล^{๖๘}

- ๑) พุทฺธานุสติ   ระลึกพระพุทฺธคุณเป็นอารมณ์
- ๒) ฐัมมานุสติ   ระลึกพระธรรมเป็นอารมณ์
- ๓) สังฆานุสติ   ระลึกถึงพระสงฆ์คุณเป็นอารมณ์
- ๔) สีลानุสติ   ระลึกถึงศีลของตน
- ๕) จาคานุสติ   ระลึกถึงทานที่ตนได้บริจาคแล้ว

^{๖๗} จุ.ป. (ไทย) ๓๑/๒๑๓/๑๔๐

^{๖๘} มงคลสูตรที่ปณ. ๑/๑๕๘/๑๗๗.

- ๖) เทวตานุสติ ระลึกถึงคุณที่ทำบุญคลให้เป็นเทวดา
 ๗) มรณัสสติ ระลึกถึงความตายที่จะมาถึงตน พิจารณาให้เกิดความไม่ประมาท
 ๘) กายคตาสติ คือ การตั้งสติไว้ในกาย หรือ ระลึกถึงเกี่ยวกับร่างกาย คือ กำหนดพิจารณาภายใน ให้เห็นว่าประกอบด้วยส่วนต่างๆ ได้แก่ อากาโร ๓๒ อันไม่สะอาด ไม่งาม น่าเกลียด เป็นหนทางแห่งการรู้เท่าทันสภาวะของกายนี้ ไม่ให้หลงใหลมัวเมาอยู่
 ๙) อานาปานสติ คือ การตั้งสติกำหนดลมหายใจเข้า-ออก
 ๑๐) อุปสมานุสติ คือ การระลึกถึงคุณแห่งพระนิพพานซึ่งเป็นที่ระงับดับกิเลส และกองทุกข์ทั้งปวงเสียได้^{๖๕}

๓.๖.๔ อัปปมัญญาพรหมวิหาร ๔

การเจริญจิตภาวนาโดยสภาวะธรรมที่พึงแผ่ออกไปในสรรพสัตว์ทั้งหลาย โดยมีจิตใจสม่ำเสมอทั่วกัน ไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต โดยมากเรียกกันว่าพรหมวิหาร ๔ อย่าง (ธรรมเป็นเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ หรือคุณธรรมประจำตัวของท่านผู้มีจิตใจกว้างขวางยิ่งใหญ่) ดังนี้ **เมตตา** ความรัก คือ ปราธณาคี มีไมตรี อยากให้สรรพสัตว์มีความสุขทั่วหน้า, **กรุณา** ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากทุกข์, **มุทิตา** ความพลอยยินดี คือ เมื่อผู้อื่นได้ดีก็มีจิตใจแช่มชื่นเบิกบาน, **อุเบกขา** ความมีใจเป็นกลาง คือ วางเฉยในอิฏฐารมณ์ และ อนิฏฐารมณ์ โดยปราศจากอคติ ไม่รัก ไม่ชัง ไม่หลง ไม่กลัว^{๖๖}

๓.๖.๕ อาหารแปดประการ

การเจริญจิตภาวนาที่เกี่ยวกับอาหาร หมายถึง การพิจารณาอาหารโดยความเป็นของปฏิภูล น่าเกลียด ไม่น่าหลงใหล เป็นสิ่งที่มนุษย์ส่วนใหญ่ให้ความสำคัญเป็นอย่างมากในเรื่องโภชนาการหรืออาหาร จนกระทั่งมีการปรับปรุงตกแต่งให้มีรสชาติที่แปลกๆ เป็นไปตามลักษณะของความอยากและแรงกระตุ้นอันเป็น ตัณหา ฉะนั้น การพิจารณาอาหารโดยวิธีนี้ นอกจากจะช่วยบรรเทาความมัวเมาในอาหารแล้ว ยังช่วยประหยัดในด้านเศรษฐกิจอีกด้วย^{๖๗}

^{๖๕} อ.จ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๓๕-๑๘๐/๓๕-๔๐ /๕๔.

^{๖๖} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕.

^{๖๗} อ.จ.เอกก.(ไทย) ๒๐/๒๒๔/๕๔.

๓.๖.๖ จตุธาตุวัตถาน

การกำหนดพิจารณาในธาตุ ๔ คือ พิจารณาเห็นร่างกายของตน โดยสักว่าเป็นธาตุ ๔ แต่ละอย่างๆ เท่านั้น ไม่ใช่สัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขาอะไรสักอย่างเลย เพื่อไม่ให้หลงใหลมัวเมาในร่างกายนี้ สามารถละ ละ เลิกความถือตัวถือตนด้วยทิฐิฐิมานะให้เบาบางลงไปได้

๓.๖.๗ จริต ๖

การพิจารณาความเหมาะสมของจริต หรือ ความประพฤติตามปกติ หมายถึง พื้นเพของจิต พื้นนิสัยเดิม ลักษณะความประพฤติที่หนักไปทางใดทางหนึ่ง ตามสภาพจิตที่เป็นปกติของแต่ละคนนั้น ท่านเรียกว่า เป็นจริยาของเขา คือ เขาจะประพฤติอยู่อย่างนั้นเสมอๆ จึงเรียกลักษณะของคนผู้ประพฤติอย่างนั้นว่า จริต เช่นคนประพฤติดีมีราคะ เรียกว่า คนราคะจริต เป็นต้น จริตมี ๖ ลักษณะ ดังนี้

๑) คนมีราคะจริต ผู้มีราคะเป็นความประพฤติปกติ มีลักษณะหนักไปทางราคะ รักสวยรักงาม ละมุนละไม ควรเจริญกรรมฐาน ๑๑ อย่าง คือ อสุภะ ๑๐ และกายคตาสติ ๑

๒) คนมีโทสะจริต ผู้มีโทสะเป็นความประพฤติ มีลักษณะนิสัยหนักไปในทางโทสะ มีความประพฤติที่ใจร้อน หงุดหงิด รุนแรง ควรเจริญกรรมฐาน ๘ อย่าง คือ อัปปมัญญา ๔ และวรรณกสิณ ๔

๓) คนมีโมหะจริต คือ ผู้มีโมหะเป็นความประพฤติ มีลักษณะนิสัยหนักไปทางโมหะ ประพฤติหนักไปทางโง่เขลา เหมะขี้ม งมงาย ใครว่าอะไรก็คล้อยตาม พึ่งแก้ด้วยการเรียน ได้ตามพึงธรรม สนทนาธรรมตามกาล จึงควรเจริญอานาปานสติสมาธิกรรมฐาน

๔) คนมีสัทธาจริต คือ ผู้มีศรัทธาเป็นความประพฤติปกติ มีลักษณะนิสัยมากด้วยศรัทธา ประพฤติหนักไปทางมีจิตซาบซึ้ง ชื่นบาน น้อมใจ เลื่อมใสง่าย พึงชักนำไปในสิ่งที่ควรแก่ความเลื่อมใสและความเชื่อที่มีเหตุผล จึงควรเจริญอนุสสติ มี พุทธานุสสติ ธรรมานุสสติ เป็นต้น

๕) คนมีพุทธิจริต คือ ผู้มีความรู้เป็นความประพฤติปกติ มีลักษณะนิสัยความประพฤติหนักไปทางใช้ความคิดพิจารณาและมองไปตามความจริง พึงส่งเสริมในการใช้ปัญญา เช่น พิจารณาไตรลักษณ์และควรเจริญกรรมฐาน ๔ อย่าง คือ มรณานุสสติ, อุปमानุสสติ, อาหาเรปฏิกูลสัญญาและจตุธาตุวัตถาน

๖) คนมีวิตกจริต คือ ผู้มีวิตกเป็นความประพฤติ มีลักษณะนิสัยความประพฤติหนักไปทางมีความคิดวอกวน สับสน นึกคิดจับจดฟุ้งซ่าน พึงแก้ด้วยสิ่งที่สะกดอารมณ์ เช่น เจริญอานาปานสติสมาธิ (หรือ เพ่งกสิณ เป็นต้น)

กรรมฐานที่เหลือนอกจากนี้ ๑๐ อย่าง คือ ปฐวี, อาโป, เตโช, วาโย, อากาสะ, อาโลกะ, อรูปกรรมฐาน ๔ อันเป็นที่สบายแก่จริตทั้งปวง

๓.๖.๗ รูปฌานและอรุฌาน

ฌาน คือ ภาวะจิตที่เพ่งอารมณ์อันแน่วแน่ และฌานนั้นยังสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ระดับใหญ่ๆ คือ รูปฌาน ๔ อรุฌาน ๔ รวมเป็น ๘ อย่าง เรียกว่า ฌาน ๘ หรือสมาบัติ ๘ ประการ ได้แก่

๑) รูปฌาน ๔ คือ ฌานที่มีรูปธรรมเป็นอารมณ์ ดังนี้

- ก. ปฐมฌาน ประกอบด้วยองค์ ๕ คือ วิตก วิचार ปีติ สุข และเอกัคคตา
- ข. ทุติยฌาน ประกอบด้วยองค์ ๓ คือ ปีติ สุข และเอกัคคตา
- ค. ตติยฌาน ประกอบด้วยองค์ ๒ คือ สุข และเอกัคคตา
- ง. จตุตถฌาน ประกอบด้วยองค์ ๒ คือ อุเบกขา และเอกัคคตา^{๗๒}

๒) อรุฌาน ๔ คือ ฌานที่มี อรูปเป็นอารมณ์

- ก. อากาสานัญจายตนะ เพ่งความว่างเปล่าไม่มีที่สุดเป็นอารมณ์
- ข. วิญญูญายตนะ เพ่งวิญญูณไม่มีที่สิ้นสุดเป็นอารมณ์
- ค. อาภิญญายตนะ เพ่งความไม่มีอะไร ไม่มีที่สุดเป็นอารมณ์
- ง. เนวสัญญานาสัญญายตนะ เพ่งความมีสัญญาที่ไม่ใช่ ไม่มีสัญญาที่ไม่ใช่เป็น

อารมณ์

ความหมายของรูปฌาน ๔ เมื่อนับคุณสมบัติของฌานแล้วมี ๖ อย่าง คือ วิตก วิचार ปีติ สุข อุเบกขาและเอกัคคตา ผู้เจริญจิตภาวนาจะต้องกำหนดให้ดี จะได้ไม่เกิดความสับสน หรือ ลังเล ในการเจริญจิตภาวนานี้ เพราะเมื่อไม่เข้าใจถึงคุณสมบัติพิเศษต่างๆ เหล่านี้แล้ว จะทำให้การเจริญภาวนาต้องซ้าลงไปหรือหยุดกลางคัน ด้วยขาดหลักการที่จำเป็นในการปฏิบัติ จึงควรใส่ใจเป็นพิเศษให้มากในเรื่องฌาน เพราะจะหลีกเลี่ยงไปไม่ได้เลย เมื่อมีความเพียรมาก ฌานก็จะเกิดโดยธรรมชาติของผู้ฝึกฝนเป็นลำดับๆ ไป

ดังนั้น ควรรู้ความหมายขององค์ฌานทั้ง ๕ พอสังเขป ดังนี้

๑. วิตก แปลว่า ความตรึก หมายถึง การจรดจิต หรือ การปักจิตลงไปในอารมณ์ หรือ ยกจิตสู่อารมณ์ (อารมณ์หมายถึงกรรมฐาน ๔๐ ประการ)

๒. วิचार แปลว่า ความตรอง หมายถึง การประคองจิตไว้ในอารมณ์ หรือ เอาจิตผูกพันอยู่กับอารมณ์นั้นๆ

องค์ฌาน ๒ ข้อนี้ ต่อเนื่องกัน โดยวิตกทำหน้าที่ยกจิตสู่อารมณ์และวิचारเข้ามาประคองช่วยไว้ไม่ให้จิตตกไป (เหมือนมารดารักษานูตรไม่ให้มีอันตราย)

^{๗๒} ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๘.

๓. ปิติ แปลว่า ความอิ่มใจ หรือ อิ่มเอม หมายถึง เฉพาะปิตินิเวศอันอบอวลซาบซ่านไปทั่วสรรพางค์กาย ปิตินี้จะเกิดแก่ทุกคนที่ได้เจริญจิตภาวนา เมื่อจิตเริ่มสงบ ปิติบางอย่างก็จะบังเกิดขึ้น เช่น มีอาการเหมือนมด หรือ ไรมาไต่บนใบหน้าหรือตามลำตัว เป็นต้น ลักษณะอาการของปิติมีมาก เกิดแก่ผู้เจริญจิตภาวนาเหมือนกันก็มี ไม่เหมือนกันก็มี ปิติ ๕ ข้อ คือ (๑) ขุททกาทิปิติ ปิติเล็กน้อย เช่น เกิดขนชูชัน เกิดน้ำตาไหล (๒) ขณิกาทิปิติ ปิติชั่วขณะ เช่น รู้สึกเสียวแปลบขึ้นตามร่างกาย เหมือนฟ้าแลบ หรือ บางคราวคันตามใบหน้าเหมือนมีมดไรมาไต่ บางทีเนื้อกระดูก (๓) โลกกันติกาทิปิติ ปิติเป็นพัก ๆ (๔) อุเพกาทิปิติ ปิติไหลลลย เป็นอย่างแรงทำให้ารู้สึกว่า อาการถึงบางอย่างโดยมิได้ตั้งใจ เช่น แปลงอุทาน หรือรู้สึกตัวเบาลอยขึ้นไป (๕) ปรณาทิปิติ ปิติซาบซ่านให้รู้สึกเย็นอบอวลไปทั่วร่างกาย

๔. สุข แปลว่า ความสุข หมายถึง ความชำนาญ ชื่นฉ่ำ ปราศจากความบีบคั้นหรือรบกวนใด ๆ มีในฌานที่ ๑ ถึงที่ ๓

ความแตกต่างระหว่างปิติและสุข ได้แก่ ปิติ หมายถึง ความยินดีในทางได้อารมณ์ที่ต้องการ, สุข หมายถึง ความยินดีในการเสวยอารมณ์ที่ต้องการ ตัวอย่างเช่น คนผู้หนึ่งเดินทางในทะเลทราย รู้สึกเหนื่อยอ่อน แสบจะร้อนและหิวกระหาย ต่อมาเห็นหมู่บ้านและแอ่งน้ำ หรือพบคนอีกคนหนึ่ง เขาบอกว่ามีหมู่บ้านและแอ่งน้ำอยู่ใกล้ที่นั่น หลังจากนั้นก็ได้เข้าไปถึง ได้พักผ่อนและดื่มน้ำที่หมู่บ้านและแอ่งน้ำสมใจ อาการที่เมื่อเห็นหรือได้ยินข่าวว่ามีหมู่บ้านและแอ่งน้ำนั้น เรียกว่า ปิติ อาการชื่นใจ เมื่อได้เข้าไปพักที่หมู่บ้าน ดื่มน้ำ เรียกว่า สุข^{๓๓}

๕. เอกัคคตา หมายถึง ความมีอารมณ์แน่วแน่เป็นหนึ่งในขณะเจริญจิตภาวนาและยังหมายถึง อุเบกขาในระดับองค์ฌานที่ ๕ อีกด้วย คือ แน่วแน่และอุเบกขาต่ออิฏฐารมณ์และอนิฏฐารมณ์นั่นเอง โดยสกัดกั้นระงับนิรณัน ๕ ได้อย่างสงบราบคาบขณะจิตมีสมาธิมีฌาน

การบำเพ็ญกรรมฐานในอารมณ์ ๔๐ อย่างนี้ต้องเลือกพิจารณาปฏิบัติตามความเหมาะสมกับอริยาศัย เพื่อให้ถูกกับจริตของตน เช่นว่า กายคตาสติ พิจารณาเห็นกายเป็นของไม่สวยไม่งาม ก็ตรงข้ามกับคนราคะจริต ที่เห็นว่าสวยงาม เมื่อนั้นก็จะบรรเทาความหลงในรูปไปได้โดยเอาการพิจารณาซากศพต่างๆ เห็นว่าเป็นของน่าเกลียด, คนที่มีจิตใจฟุ้งซ่าน ก็ปฏิบัติกสิณต่างๆ ตามความชอบของสี เพื่อทำจิตใจให้เป็นหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่าน สามารถทำสมาธิให้เกิดได้, คนที่จิตใจไม่เข้มแข็ง ไม่กล้าหาญในการปฏิบัติ ก็ให้เจริญอนุสติ ระลึกถึงคุณพระพุทธรูปเป็นอารมณ์ เป็นต้น จึงจะทำให้จิตหายจากความหวั่นไหวเป็นจิตที่มีพลังสามารถดำเนินการงานต่างๆ ได้ด้วยกำลังจิต

^{๓๓} อรทัย ท้าวสัน, “การศึกษาเปรียบเทียบวิธีปฏิบัติกรรมฐานแบบวัดอโศการามกับวัดพระธรรมกาย”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๑), หน้า ๒๔.

กำลังใจที่มุ่งมั่น, คนที่ชอบพยายามมุ่งมั่นมีความโกรธเป็นเจ้าเรือน ก็ให้บำเพ็ญพรตสมาธิ เพื่อ
กล่อมเกลาคิดให้อ่อนโยน ให้ห่างไกลจากความโกรธ อีกอย่างกรรมฐานอันเป็นที่สบายเหมาะสม
กับจริตของคนส่วนใหญ่คือ อานาปานสติกรรมฐาน การกำหนดลมหายใจเข้า-ออกเป็นอารมณ์
เพราะเป็นอารมณ์กรรมฐานที่หาง่าย ลมหายใจเข้า-ออกนั้นมีอยู่ประจำตัวทุกคน จึงสามารถปฏิบัติ
ได้ทันที^{๓๔}

กรรมฐาน ที่ทำให้จิตใจเกิดเป็นสมาธิแนบแน่นเพียงแค่อุปจารสมาธิ แต่ยังไม่ถึง
ขั้นอัปปนาสมาธินั้น มีอยู่ ๑๐ อย่างคือ อนุสติ ข้อที่ ๑ – ๗ และข้อที่ ๑๐ พร้อมกับอาหารแปดประการ
สัญญาและจตุราศววัตถาน เพราะเหตุว่ากรรมฐานเหล่านี้มีอารมณ์สุขุมละเอียดมาก ไม่ค่อยปรากฏ
ชัดเจน เมื่อไม่ปรากฏชัดเจน จิตกับเจตสิกก็ไม่สามารถตั้งมั่นอยู่ได้นาน จึงได้แค่อุปจารสมาธิ
เท่านั้น

กรรมฐานที่ให้ผลถึงอัปปนาสมาธิ มีความตั้งมั่นอย่างแนบแน่นของจิต จนถึงขั้น
สำเร็จเป็นฌาน มีอยู่ ๓๐ อย่าง คือ กสิณ ๑๐, อสุภะ ๑๐, อานาปานสติ ๑, กายคตาสติ ๑, พรหมวิหาร
๔, รูปธรรม ๔ เพราะเหตุว่ากรรมฐานเหล่านี้มีอารมณ์หยาบ ปรากฏชัดเจนมาก จึงเป็นเหตุที่ทำให้
จิตอิงแอบแนบสนิท ตั้งมั่นอยู่ได้นาน

ส่วนอรุปฌาน ๔ นั้น ก็เป็นอัปปนาสมาธิอยู่แล้ว แต่สมถกรรมฐานทั้ง ๓๐ อย่างที่
เป็นอัปปนาสมาธินั้นให้ผลแตกต่างกัน คืออสุภกรรมฐาน ๑๐ กับกายคตาสติ ๑ รวมเป็น ๑๑
สามารถทำให้เกิดผลสำเร็จรูปฌานคือ ปฐมฌาน, พรหมวิหารกรรมฐาน ๓ มีเมตตา กรุณา มุทิตา
สามารถทำให้เกิดผลสำเร็จรูปฌานคือ ปฐมฌานและตติยฌาน, อุเบกขากรรมฐาน สามารถทำให้
เกิดผลสำเร็จ รูปฌานคือ จตุตถฌาน, กสิณกรรมฐาน ๑๐ และอานาปานสติกรรมฐาน ๑ รวมเป็น ๑๑
สามารถทำให้เกิดผลสำเร็จรูปฌาน คือ ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌานและจตุตถฌาน, อรูปกรรมฐาน
สามารถทำให้เกิดผลสำเร็จ อรูปฌานทั้ง ๔

๓.๓ สรุป

จากการศึกษาปาฏิหาริย์สามในพระพุทธศาสนามี ๓ อย่างคือ ๑)อิทธิปาฏิหาริย์ คือ
ฤทธิ์ที่เป็นอัศจรรย์ มีการแสดงอิทธิฤทธิ์ต่างๆ ๒) อาเทศนาปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือ การท่ายใจ
คนอื่นได้ ๓) อนุศาสน์ปาฏิหาริย์ คือ คำสอนที่เป็นอัศจรรย์ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับดวงจิต คือสำรวมตั้งจิต
ให้เป็นสมาธิเพื่อเป็นบาทฐานของสมถะและวิปัสสนาญาณ น้อมเข้าสู่สภาวะธรรม อันมีปิติ ๕ เป็น
ต้น ถึงจะบรรลุเข้าถึงอารมณ์ของฌานจริงๆ อารมณ์ของรูปฌานนั้นทำให้ฝึกกสิณบ้าง ใช้คาถา

^{๓๔} ชัยรัตน์ ทองสุข, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วิชชาในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, หน้า ๕๑.

บริกรรมบ้าง สูดแต่อุปนิสัยของผู้ที่ได้สั่งสมบำเพ็ญมาในอดีต ต้องทำให้เกิดความชำนาญใน
อารมณ์หรือเรียกว่า วลี คือชำนาญในการนึก ชำนาญในการเข้า-ออก ชำนาญในการตั้งจิตให้เป็น
ทรงอารมณ์จิตให้ได้ ลดจิตเป็น เพิ่มจิตเป็น จนจิตมีความนิ่ง สงบ เย็น นิ่งจนสามารถเคลื่อนไหวได้
อย่างเป็นอิสระ สามารถสลับจิตให้ชำนาญในอารมณ์อย่างคล่องแคล่วว่องไวตามใจปรารถนาได้